

Evin Turizm İnşaat ve Yayıncılık
Ticaret Limited Şirketi Adına
SAHİBİ

Celal Yaşık

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Selma Gölpunar

HUKUK MÜŞAVİRİ

Av. Murat Erdoğan

YAZIŞMA ADRESİ

Tarlabası Cad.
No: 232 Daire: 4
Beyoğlu - İstanbul
Tel: 0 (212) 235 38 62
Fax: 0 (212) 235 53 82

TEMSİLCİLİKLER

DİYARBAKIR

Kurt İsmail Paşa 3. sok. Aydınlar Apt
A Girişi Zemin Kat No: 1
Tel-Fax: (0 412) 221 99 93
Ofis - DİYARBAKIR

ALMANYA

Postfach: 131831, 42045
Wuppertal/ALMANYA
Tel: 0 (202) 370 25 05
Fax: 0 (202) 370 25 60

ABONE KOŞULLARI

Altı Aylık: 1 500.000 TL Yıllık: 3.000.000 TL
Avrupa: 60 DM ABD: 40 \$
Avusturalya: 45 Avusturalya Doları

İLAN TARİFESİ

Arka Kapak: 80.000.000.-TL
İç Kapak: 60.000.000.-TL
İç Sayfalar: 45.000.000.-TL
Yarım Sayfa: 25.000.000.-TL
1/4 Sayfa: 12.500.000.TL

BASKI

Yön Matbaası
Tel: 0 (212) 544 66 34
Topkapı / İSTANBUL

ÖN KAPAK RESMİ

Arif Sevinç

İçindekiler

DENG'den Sunu.....1

OLAYLAR ve GÖRÜŞLER

PSK Genel Sekreteri Kemal Burkey

"Demokrasi, barış ve özgürlük için

elele vermeliyiz".....2-6

Türkiye'nin önünde iki yol var:

Ya tam demokrasi ya kriz ve çürüme

İbrahim Metin.....7-16

Yerel yönetimler

Ümit Tektaş.....17-24

Heciyê Cîndî û romana wî;

Hewari

Eskerê Boyik.....25-31

ARAŞTIRMA-İNCELEME-BELGE

Dehaka isnat edilen yerler /

Dehak, Kawa ve Newroz efsanesi

Ebdelrekib Yusuf.....32-40

Bir gelenek ve zorlama ürünü:

"Türkçe sözlü Kürt müziği"

Mehmet Bayrak.....41-48

Deng'den Sunu

Merhaba,

Dergimizin Mart-Nisan sayısı yayınlanmak üzereyken, **İstanbul 3 Nolu DGM**'nin verdiği bir aylık kapatma kararı tarafımıza tebliğ edildi. Bu yüzden dergimizin Mart-Nisan sayısı bir aylık gecikmeye uğradı. Biz bu gecikmeyi de hesaba katarak bu sayımızı 3 aylık, Mart-Nisan-Mayıs sayısı olarak yayınlıyoruz. Bu gecikme elimizde olan bir durum değil, rejime karşı mücadelenin, başka bir deyişle yaptığımız işin sonuçlarından birisidir. Bilindiği gibi **DENG**'in bugüne kadar yayınlanan tüm sayıları toplatıldı. Bazı sayılarına daha matbaada iken el konuldu. Sahip, yazı işleri müdürü ve yazarlarımız hakkında yüzü aşkın dava açıldı. Hukuk dışı uygulamalarla dağıtımımız engellendi; dergimizi okuyan ve bulunduran kişiler baskıya ve kovuşturmayaya uğradılar.

Bütün bunlar nedensiz değil elbet.

Cumhuriyet rejimi şiddet politikalarına göre kurgulanmış, baskı ve zulüm yöntemleriyle ayakta durabiliyor. Egemenler, kitle muhalefetine barışçı bir çizgide gelişmesinden, barış ve demokrasi düşüncesinin taraftar bulmasından her zaman öcü gibi korktular. Bu nedenle her köşeye sıkıştıklarında bunun acısını devrimci, yurtsever ve sosyalist basından, ilerici ve yurtsever çevrelerden aldılar. Bugün de durum değişmiş değildir. Amaç sesimizi kitlelere duyurmamızı engellemek, korku ve yılgınlık yaratarak, kurtuluş ve özgürleşme bilincinin oluşmasını önlemektir.

Egemen çevrelerin son dönemde geliştirdiği ırkçı-şoven kampanyalar, toplumsal cinnet boyutlarına ulaştı. Kürt halkına yöneltilen saldırı ve baskılar demokrat ve ilerici çevreleri de içine alarak geliyor. Öcalan'ın korsanca yöntemlerle Kenya'da yakalanıp Türkiye'ye getirilmesi, Kürt sorununun bitirildiği şeklinde propaganda edilirken, öte yandan şoven kışkırtmalara da malzeme yapılıyor. Bu, içi boş bir yalan ve sahte bir zafer havasıdır. Bu havayla barış ve demokrasi güçleri baskı altına alınarak, kitlelerde yılgınlık yaratılmak isteniyor. Bu kör ve bağınaz bir politika. Bundan yalnız Kürtler değil, tüm Türkiye halkı zarar görecek.

Yaşadığımız politik süreç acil müdahaleyi zorunlu kılıyor. Ne var ki, rejimden zarar gören barış ve demokrasi güçleriyle özgürlük ve emek güçlerinin ortak mücadelesi örgütlenmeden ve kitleler harekete geçirilmeden, bu pek mümkün görünmüyor. O halde acil görev, devrimci dayanışma ve dostluğu geliştirmek ve biran önce ortak mücadele platformları yaratıp harekete geçirmektir. **DENG** olarak bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da bunun gerçekleşmesi için çalışmaya devam edeceğiz.

DENG'in sayfaları okurlarımızın çok yönlü görüş, düşünce ve eleştirilerine açıktır. Kitlerle buluşmak ve etkin bir tartışma için **DENG** Dergisi uygun bir zemindir. Politik sürece müdahil olmak istiyorsanız, **DENG**'e katkı sunup güçlendirin ki, ortak geleceğimizi birlikte yaratabilelim.

DENG Dergisi yayın hayatına başladığı günden beri fiyatını hep düşük tuttu. Muadili dergiler beşyüze, 1 milyona satılırken, O ısrarla üçyüz binde kaldı. Ancak enflasyondaki yükseliş girdi maliyetlerinde öyle bir artışa yol açtı ki, bu fiatla yayını sürdürmek imkansız hale geldi. Bu nedenle bu sayımızdan başlamak üzere fiyatını 500 bine çıkarıyoruz. Okurlarımızın bu artışı anlayışla karşılayacaklarını umuyoruz.

★★★

51. sayımız, yine değişik konular içeriyor.

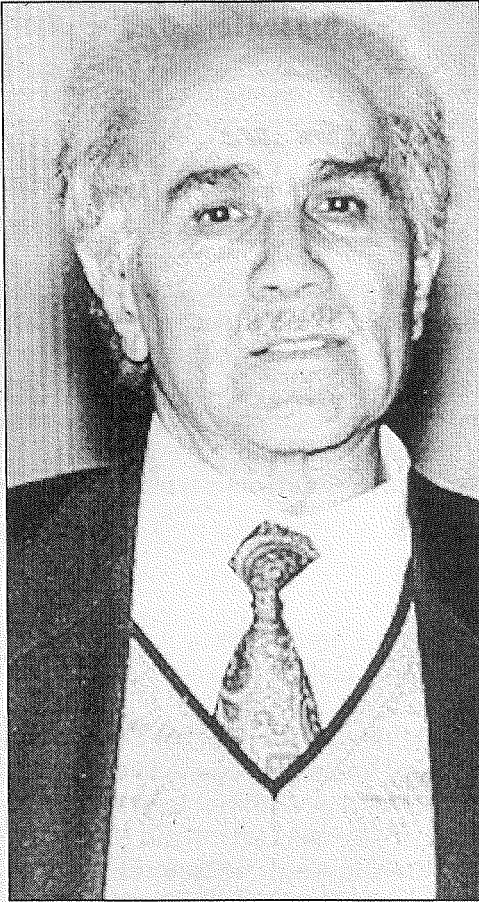
23 Şubat 1999 tarihli Milliyet'te **PSK Genel Sekreteri Sayın Kemal Burkay** ile yapılan bir röportaj büyük ilgi toplamış ve değişik tepkilere neden olmuştu. Bu tepkiler hala dinmiş değil. Biz **DENG** okurları için söz konusu röportajın Milliyet'te yayınlanmayan bölümleri de dahil tümünü yayınlıyoruz. Yazarımız **İbrahim Metin** "**Türkiye'nin önünde iki yol var: Ya tam demokrasi ya kriz ve çürüme**" başlıklı yazısıyla yakın süreci ve hükümetin tutumunu değerlendirirken, yazarımız **Ümit Tektaş** "**Yerel Yönetimler**"i, **Eskele Boyik** "**Hewari**"yi, **Mehmet Bayrak** "**Türkçe sözlü Kürt müziği**"ni yazdı. Son yazımız Newroz efsanesi üzerine. Yazıyı **Azad Şatehi** arkadaşımız, Güney Kürdistanlı yazar **Abdelrekip Yusuf**'un "**Dehak, Kawa ve Newroz Efsanesi**" adlı Arapça eserinden Türkçeye çevirdi. İlgi ve beğeniyle okuyacağınızı umuyoruz.

Gecikmesiz ve toplatmasız sayılarda buluşmak dileğiyle...

Milliyet Gazetesi yazarlarından Naki Özkan, PSK Genel Sekreteri Kemal Burkay ile bir röportaj yaptı. Röportaj, 23 Şubat tarihli Milliyet Gazetesi'nde kimi ifadeler değiştirilerek, kimi sorular da tümünden çıkılarak yayınlandı. Bununla birlikte Türk solu ve Kürt yurtsever kesimlerinde röportajla ilgili tartışmalar devam ediyor. Deng okurları için aşağıda röportajın tümünü yayınlıyoruz. **Deng**

PSK Genel Sekreteri Kemal Burkay:

“Demokrasi, barış ve özgürlük için elele vermeliyiz”

Bize göre Kürdistanlı örgütlerin herbiri kendi parçasından sorumludur, mücadele alanı orasıdır. Öteki parçalardaki halkımızla ve yurtsever örgütlerle ilişkiler ise dostça, kardeşçe ve dayanışma çerçevesinde olmalıdır.

■ Genel olarak PKK hareketini Kürt sorununda nereye oturuyorsunuz?

□ PKK'nin ideolojik ve politik görüşleri ve pratiği ile ilgili olarak geçmişte birhayli yazdım. Bizimle PKK arasındaki farkları Kürt sorunu ve Kürt sol hareketiyle ilgilenen herkes az çok biliyor. PKK doğruları ve yanlışlarıyla Kürdistan politikasında şu son 20 yılda önemli izler bırakan bir örgüttür.

■ PKK'nin Kürtleri temsil ettiği söylenebilir mi?

□ Kürtlerin de Türkler ve başka halklar gibi birçok partisi var. Temsilin bir anlamı, ne kadar taraftarınız olduğuna bağlıdır. Öteki anlamı ise toplumun çıkarlarını ne ölçüde savunduğunuza. PKK elbet tüm Kürtleri temsil et-

miyor. Ama o da Kürtler arasında örgütlü ve Kürt toplumunda şu veya bu oranda taraftarı var. Kitle desteği ne kadarsa o oranda da temsil ettiği söylenebilir.

PKK politikalarının Kürtlerin çıkarlarını ne ölçüde temsil ettiği, izlediği politikaların yararı ve zararı ise ayrı bir konu. Biz Kürt toplumunun çıkarlarını en iyi partimizin, yani Kürdistan Sosyalist Partisinin temsil ettiği inancındayız.

■ PKK Ortadoğu denklemiinde nereye oturuyor? Suriye, İran ve Irak Kürtleri nezdinde PKK neyi temsil ediyor?

□ PKK, başından beri kendisini dört parçanın örgütü gibi gördü ve diğer parçalarda da örgütlendi. Bu ise, ister istemez onu diğer parçaların içişlerine karışmaya ve öteki parçalardaki Kürt örgütleriyle sürtüşme ve çatışmalara itti.

Bize göre Kürdistanlı örgütlerin herbiri kendi parçasından sorumludur, mücadele alanı orasıdır. Öteki parçalardaki halkımızla ve yurtsever örgütlerle ilişkiler ise dostça, kardeşçe ve dayanışma çerçevesinde olmalıdır.

■ PKK Ortadoğu'da ne yapmak istiyor? Hangi güçlere yakın, hangi güçlere uzak?

□ PKK'nin ne yapmak istediği açık sanırım. Programı ortada. Öcalan ve öteki PKK sözcüleri de istemlerini pekçok kez kamuoyuna yansıttılar. Buna cevap vermek bana düşmez sanırım.

PKK'nin hangi güçlere yakın olduğuna gelince: Örgütlerin yakınlık ve uzaklığı çıkarlara ve zamana göre değişiyor. Bu özellikle de Ortadoğu'da böyle. Örneğin PKK bir dönem Irak KDP ile dosttu, sonra çatıştı. Bir dönem Suriye, İran ve Libya'yı bölgenin

devrimci sacayağı olarak niteliyordu. Şimdi ne derler bilemiyorum.

Son dönem PKK açısından çok farklıdır. Öcalan Suriye'den çıkarıldı. Ne İran, ne Libya, ne de Türkiye ile sorunları olduğu için PKK'nin eylemlerine sıcak bakan bir başka ülke, Öcalan'a sığınma hakkı tanıyacak kadar bile dostluk göstermedi, risk üstlenmedi. Sanırım Sokrat'a ait olan ve baldıran zehiri içmeye giderken söylediği bir söz var: "Dostlarım, dünyada dost yoktur!"

■ PKK'nin ABD ve İsrail politikası nedir?

□ Son zamanlara kadar ABD ve İsrail'e zıt bir noktada, Suriye ve İran'ın tutumuna yakındı. Ancak Öcalan oldukça pragmatiktir, değişen koşullara rahat uyum sağlar. İtalya'ya geldikten sonra yaptığı bir TV konuşmasında ABD ve İsrail'e karşı olmadıklarını, onlarla iyi ilişkiler istediklerini söyledi.

■ PKK Türkiye'de ne istiyor? Ayrı bir Kürt devleti politikasını hala savunuyor mu? Federasyon veya özerklik mi istediği?

□ PKK uzun yıllar ayrı bir devlet anlamında bağımsızlığı savundu ve federasyon isteyen Kürdistan Sosyalist Partisi'ni ya da otonomi isteyen diğer parçalardan örgütleri suçladı. Ancak son yıllarda PKK'nin bu konudaki politikaları değişti. Öcalan önce federasyona evet dedi, İtalya'ya geldikten sonra ise otonomi önerdi.

■ Abdullah Öcalan'ın yakalanması PKK'de ne gibi gelişmelere yol açabilir?

□ Bazı tahminler yapılabilir; ama şimdilik düşüncelerimi saklı tutmayı yeğliyorum.

Şimdi Öcalan'ın içinde bulunduğu durum nedeniyle PKK'nin etkilenmemesi mümkün değil. Neler olabileceğini ise yaşayıp göreceğiz. Biz PKK'nin geçmişteki yanlışlarından ders almasını, kişilerin rolüyle ilgili olarak daha gerçekçi olmasını, örgüt içi demokrasiyi gerçekleştirmesini diliyoruz.

■ Öcalan 1970'li yıllara özgü teşkilatlanmış bir örgüt yapısı içindeydi. Kimi uzmanlar buna Stalinist örgüt yapısı nitelemesini getiriyor. Bu tür örgütlerde liderlerin ortadan çekilmesi örgütün dağılmasına ya da ciddi zaafiyet geçirmesine neden oluyor. PKK bu tür bir dönem geçirebilir mi?

□ Biz, gerek parti içi demokrasi açısından, gerekse diğer bazı yanlış eylem ve yöntemleri nedeniyle geçmişte zaman zaman PKK'yi eleştirdik. PKK'de Öcalan'ın rolü büyüktü ve örgüt buna alıştı. Öcalan bir ulusal lider, bir güneş gibi gösterildi. PKK yayınlarında "Apoizm bilimdir" demeye kadar iş vardırdı. Biz bu tutumu eleştirdik ve sakıncalarına değindik.

Şimdi Öcalan'ın içinde bulunduğu durum nedeniyle PKK'nin etkilenmemesi mümkün değil. Neler olabileceğini ise yaşayıp göreceğiz. Biz PKK'nin geçmişteki yanlışlarından ders almasını, kişilerin rolüyle ilgili olarak daha gerçekçi olmasını, örgüt içi demokrasiyi gerçekleştirmesini diliyoruz.

■ Öcalan'ın yakalanması Kürt sorununda barışçıl çözüm için fırsat olabilir mi?

□ Sanmam. Barışçıl çözüm Türk tarafının bunu istemesine bağlı. Oysa Türk hükümeti uzlaşmaz ve katı tutumunu sürdürüyor. Sorunu bir PKK ve Öcalan sorunu yapmaları, terör olayı gibi göstermekte ısrar etmeleri de bunun somut örneği. Şimdi Öcalan'ı yakalamış olmak bir zafer gibi gösteriliyor. Ve bütün bunlarla Türkiye kamuoyu feci şekilde aldatılıyor.

Terörün, yaşanan savaşın, yitirilen onca canın ve ülkenin te-

lef edilen kaynaklarının sorumlusu salt Öcalan mı? Barışın önündeki engel o. muydu? Ya yüzyılı aşkın süredir sürüp gelen ve Kürtlerin hakları tanınmadığı, inkar ve baskı politikasında ısrar edildiği için bir türlü çözülemeyen Kürt sorunu? Ya Kürt sorununda legal kanalları tıkayarak şiddete yol açan yanlış politikalar?..

Hadi işleri savaş olan generaller biryana, ya Türkiye'yi yöneten bunca siyasi, sözde kamuoyuna tercüman olan bunca kalem erbabı, prof filan?.. Bazan bütün bu adamlar nasıl olur da gerçeğe gözlerini kapamakta bu kadar ısrarcı olabiliyor diye şaşıyorum. Göz kapamakla gerçeğin değiştiği ise görülmemiştir.

■ Kürt sorunu nasıl bir sorun? Etnik bir sorun mu? Ekonomik mi? Feodal bir sorun mu?

□ Ulusal bir sorun. Kürtlerin ülkesi bölünmüş. Ağır bir sömürü ve baskıya hedef olmuşlar. Kendi kendilerini yönetme hakları ellerinden alınmış.

Elbet hem ekonomik, hem etnik yanı var. Ülkemizin kaynakları zengin, ama halkımız yoksulluk içinde yaşıyor. Çünkü bu kaynaklar talan ediliyor. Etnik baskılar da bundan dolayı var. Yıllardır Kürt dili, kültürü üzerinde dünyada eşi benzeri görülmemiş bir baskı var. Kürtçe eğitim yasak. Kürtçe radyo ve televizyon yasak. Kürt kimliği yok edilmek isteniyor. Bu tipik sömürgeci bir uygulamadır.

Kürt toplumundaki feodal kalıntılara gelince, bu da ağır baskı ve sömürü politikasının ürünü. ekonomik ve kültürel gelişim süreci engellenince çağdışı kimi yapılar da kendisini koruyabilmiş. Şeyhliğin, ağalığın so-

Düzen karşıtı legal sosyalist partiler ve Kürt yurtsever kesiminin ağırlığındaki legal partilerin ise sorunun çözümüne gücü yetmiyor. Bu güçler dağınıklar ve bu halleriyle seçenek olmaları, toplumu sürüklemeleri güç. İlkeli birlik ve ittifaklara gerek var.

Bize göre bir Türk-Kürt federasyonu gerçekçidir. Türkiye Kıbrıs'taki 100 bin küsur Türk için federasyonu bile az bulup konfederasyon istiyor. 20 milyon Kürt için federasyon neden olmasın? Böyle bir çözüm halinde sınırların değişmesine gerek kalmaz. Bu kavga dövüş son bulur ve her iki halk barış içinde birarada yaşayabilir. Ülkemizin koşullarına, akla ve çağımıza uygun çözüm budur.

rumlusu da sömürgeci politikalar. Rejim bu kesimlerle sıkı iş ve kader birliği içinde.

■ Kürt sorununda Türk devletinden beklediğiniz neler?

□ Bu devletten birşey beklemiyorum; çünkü bu baskıcı, acımasız, çağdışı bir çark. Beklentim Türkiye'nin emekçi halkından, barışsever ve demokrat güçlerindendir. Kürt halkına reva görülen sömürü, baskı ve zulümden onların bir yararı yok. Onlar da bu rejimden çekiyorlar. Rejim, onların da ekmeğine ve özgürlüğüne el koymuştur. Onlarla çıkarlarımız ortak. Demokrasi, barış ve özgürlük için elele vermeliyiz. Ülkemizde insanca bir yaşamı ancak böyle gerçekleştirebiliriz.

■ Türkiye'deki siyasi partileri bu sorunun çözümüne katkıları açısından değerlendirir misiniz?

□ Parlametoda temsil edilen düzen partilerinin hiçbirisi bu konuda ciddi bir programa, tutarlı bir politikaya sahip değil. Bazı siyasi partilerde demokrat insanlar var, zaman zaman izlenen politikadan şikayetçi oluyorlar. Liderler arasında bile işin salt askeri yöntemlerle çözülemeyeceğini, siyasi ve kültürel yanı olduğunu söyleyenler var. Ama bunlar, muhalefette böyle sözler etseler bile, iktidara gelince şiddet politikasına uyum sağlıyorlar. MGK politikayı tıkamış, dondurmuş. Asker ve sivil kesim içinde tutucular, savaş lobisi şu anda duruma egemen. Öyle olunca da bu düzen partilerinden sorunun çözümü yönünde katkı beklenebilir.

Düzen karşıtı legal sosyalist partiler ve Kürt yurtsever kesiminin ağırlığındaki legal partile-

rin ise sorunun çözümüne gücü yetmiyor. Bu güçler dağınıklar ve bu halleriyle seçenek olmaları, toplumu sürüklemeleri güç. İlkel birlik ve ittifaklara gerek var. Bu nedenle de sorunun çözümü konusunda yakın vade için iyimser değilim.

■ Türkiye'deki Kürt örgütleri bu sorunda nasıl davranmalı?

□ Kürt örgütleri içinde illegal olanlar var, legal yapılar var. Herkesin politikaları bir değil. Yıllardır süren savaş bir sonuç vermedi. Rejim, süregelen savaş, demokrasi ve barışın önünü tıkamak için bahane yaptı. Bu koşullarda militarizm ve şovenizm tırmandı, barış ve demokrasi güçleri geriledi. Bence barışçı ve legal çalışma biçimleri ve yöntemleri üzerinde yoğunlaşmalıyız.

■ Avrupa'daki Kürt diasporasının durumu nedir? Bunların tavrı sorunun çözümüne katkıda bulunabilir mi? Yoksa Türkiye ile bağları tamamen koparan bir radikallik taşıyarak sorunu daha da kilitliyorlar mı?

□ Söz konusu Kürt diasporasının Kürt hareketi içinde önemli bir yeri var. Bu kesim de elbet, yurt içindeki politik hareket gibi bir bütünlük taşıyor. Farklı eğilimler var. Ama, sekte eğilimler olsa bile Kürt diasporasının sorunun çözümünü kilitleyici bir etki yaptığı söylenemez. Yurt dışındaki Kürtler diyalogdan ve bu sorunun eşitlik temelinde barışçı çözümünden yanalar. Sorunu kilitleyen, ne yazık ki hertürlü uzlaşmaya kapalı olan Türkiye'deki yönetimdir.

■ Seçimler yaklaşıyor... Bir Kürt aydını olarak Türkiye'de olsaydınız seçimlerde nasıl bir çizgi izlerdiniz? Aday olur muy-

dunuz? Parti mi kurardınız? Bir parti çatısı altında mı mücadele ederdiniz?

□ Ben yalnız aydın değil, aynı zamanda politikacıyım ve şu anda ülkede yasaklı olan Kürdistan Sosyalist Partisi'nin yöneticisiyim. Bu yüzden de ülkeye dönemiyorum. Partim başından beri kararlılıkla barışçı yöntemleri izledi. Yasal olarak çalışma hakkına sahip olsaydık yurt dışında değil, yurt içinde olurdu. O zaman kendi partimle seçimlere katılırdım. Belki bir ittifak olurdu.

Ancak sorun yalnızca bu değil. Serbestçe politika yapma olanağı ülkedekiler için de yok. Bir ülkede düşünce özgürlüğü yoksa, insanlar düşüncelerinden dolayı cezaevlerine konuyorlarsa, partiler görüşleri ve programları, özellikle de Kürt sorununa yönelik farklı politikaları yüzünden habire kapanıyorlarsa orada serbest seçimlerden, bir bütün olarak demokrasiden söz edilemez. Türkiye'nin durumu ne yazık ki budur.

■ Kürt parlamentosu neyi

temsil ediyor? Kürtleri temsil eden bir organ mı?

□ Biz "Sürgünde Kürt Parlamentosu" denen kuruluşun içinde yer almıyoruz. Bizce uluslararası koşullar bu aşamada yurt dışında böyle bir kurum oluşturmaya uygun değil. Uluslararası kabul göremeyecek bir organı sürgünde kurmanın gerçekçi olmadığı kanısındayım.

■ Sizin sorunu tarifiniz ve çözüm önerileriniz neler? Aynı bir devlet mi, özerklik mi?

□ Bizce Türkiye'nin mevcut sınırları iki ulusu kapsıyor: Türkler ve Kürtler. Ayrıca başka küçük etnik gruplar, yani azınlıklar da var. Politik, idari ve kültürel yaşam da ülkenin bu gerçeğine uygun olarak biçimlenmelidir. Sorun eşitlik temelinde ve uluslararası ilkelere uygun olarak çözümlenmelidir. Biz barışçı, adil bir çözüm istiyoruz.

Bize göre bir Türk-Kürt federasyonu gerçekçidir. Türkiye Kıbrıs'taki 100 bin küsur Türk için federasyonu bile az bulup konfederasyon istiyor. 20 milyon Kürt için federasyon neden ol-

masın? Böyle bir çözüm halinde sınırların değişmesine gerek kalmaz. Bu kavga dövüş son bulur ve her iki halk barış içinde birarada yaşayabilir. Ülkemizin koşullarına, akla ve çağımıza uygun çözüm budur.

■ Barışın yolunu açmak için ilk elde, ya da yakın dönem için neler öneriyorsunuz?

□ Karşılıklı olarak ateş kesilmeli, akan kan durmalı; Olağanüstü hale, koruculuk sistemine son verilmeli;

Sürgüne ya da zorunlu göçe uğramış insanların topraklarına dönmesine olanak verilmeli, yaraları sarılmalı;

Bir genel af çıkarılmalı;

Anayasa ve öteki yasalar demokratikleştirilerek düşünce ve basın özgürlüğünü sınırlayan engeller kaldırılmalı;

Bizim gibi, barışçı mücadele biçimini seçmiş olan Kürt siyasal partilerine serbestçe çalışma hakkı tanınmalı;

Kürtçe radyo ve televizyon serbest olmalı; Kürt diliyle eğitim hakkı tanınmalı;

Teşekkür ederim.

Türkiye'nin önünde iki yol var:

Ya tam demokrasi ya kriz ve çürüme

Franko'nun İspanyasında toplum boğa güreşleriyle uyutuluyordu. Türkiye'de ise dansözlü şovlar ve kan edebiyatı aynı işlevi görüyor. Türkiye'de kitleleri depolitize etme faaliyeti futbol ve eğitimin yanı sıra bu iki temel unsura dayanıyor. Bunlarla kimliksiz, kişiliksiz insanlardan oluşmuş, toplumsal ve siyasal refleksleri iğdiş edilmiş bir toplum yaratılmak isteniyor.

İbrahim Metin

Son dönemde yaşanan olaylar, Türkiye'yi yöneten güçlerin tarihsel süreçten yeterince ders çıkarmadıklarını, ulusal ve sosyal gelişmelere karşı bildik gözükkara tutumlarını ısrarla sürdürdüklerini bir kez daha ortaya koydu. Ulusal ve sosyal uyanışa karşı söylenmedik yalan, başvurulmadık vahşet bırakmayan sistemden beslemeli siyaset erbabı, halkı yanıltmak, soygun ve talanın devamını sağlamak için birbirleriyle boğaz boğaza kavga etmekten ve çıkarları gerektirdiğinde de uzlaşmaktan geri durmuyorlar. Tüm insani değerler pazar ekonomisinin şanına yarışır tarzda piyasaya sürülmüş durumda.

Eskiden kapalı kapılar ardında gizlice sürdürülen pazarlıklar, günümüzde sokakta çekilen televizyon dizileri gibi uluorta yapı-

lır oldu. Kamuoyu kendi çabasıyla olmasa da, egemen blokun çıkar çatışmalarından dışarıya yansıyanlar sayesinde kamu mallarının nasıl yağmalandığını, çete düzenine giden yolların nasıl adım adım döşendiğini gördü, öğrendi. Çatlılar, Çakıcılar, Korkmaz Yiğitler, Çörtükler ve benzerlerinin tek başına ve kendiliğinden değil, rejimin ihtiyaç duyduğu unsurlar olarak belli roller üstlendiklerini, kirli savaşın finansmanını sağladıklarını ve rejimin düşman gördüğü muhalifleri ve Kürt yurtseverlerini öldürdükleri için el altında tutulduklarını kavradı.

Aslında olup bitenlerin acısını çekenler için yaşananların hiç birisi sır değil. Birçok olayın devletin denetimi ve gözetimi altında gerçekleştirildiği, Kürt yurtsever hareketi ve Türk sol güçleri tarafından yıllardır dile

Türkiye'yi yönetenler ciddi bir yol ayrımına varmışlardır. Ya hukuk dışı politikalarda ısrar ederek, kendileriyle birlikte bütün toplumu felakete sürükleyip uygar dünyanın gözünde de sarsılmaya başlayan meşruiyetlerini tümünden yitirecekler, ya da aklın ve sağduyunun gereklerine uyarak, demokratik kanalları açacak ve Kürt halkının haklarını tanıyacaklar. Bize göre kitlelerin yanı sıra kendi kurtuluşları da ikinci yaklaşımın gerçekleşmesine bağlıdır.

getiriliyor; ama bir türlü yığınlara anlatılamıyordu. Ne zamanki infaz mangaları kendi içlerinde çıkar çatışmasına tutuştular, işte o zaman gerçekler yavaş yavaş gün ışığına çıkmaya başladı. Siyasetçilerin kirli çamaşırları, çete ve mafya örgütleriyle olan ilişkileri neredeyse işportaya düştü. Buna rağmen "hukuk devleti" nitelmesini dilinden düşürmeyenler kollarını kıpırdatmadılar. Taa ki kamuoyunda ciddi tepkiler baş gösterinceye kadar. İşte ancak o zaman harekete geçildi.

Tepkileri yumuşatmak ve toplumun adalet sistemine duyduğu güvensizliği izole etmek için, afişe olanların bir bölümü göstermelik soruşturmalara alalece tutuklandı, ancak tepkiler yatışınca peşpeşe salıverildiler. Susurluk kazası ile çete bağlantısı ortaya çıkan ve dokunulmazlığı kaldırılan Mehmet Ağar ve siyasi suç ortakları ise hâlâ yargı önüne çıkarılabilmiş değildir.

Yıllardır yazıp çiziyoruz. Katiller, ahlaksızlar hiçbir şey olmamış gibi ortada dolaşıp gittikleri yerlerde itibar gördükçe de yazıp çizmeye devam edeceğiz. Türk medyası, "Türkiye sizinle gurur duyuyor" diye alkışlanan katilleri unutturmaya çalışsa da, biz unutturmamak için elimizden geleni yapmaya devam edeceğiz.

Kirli savaş ve onun yarattığı dramatik sonuçlar, kalın bir sis perdesi altında tutulurken, sağlıklı bir toplumsal dokuda olmaması gereken ne kadar çürümüşlük varsa, yazılı ve görsel medyanın aracılığıyla vitrinlere taşıyor. Özgürlükleri ellerinden alınan halk kitlelerine, medyanın yüksek gökdelenlerinde özenle hazırlanmış şiddet ve terörü hafızalara kazıyan cenaze törenleri ile araba ve ev çekişli eğlence

programları gösteriliyor.

Franko'nun İspanyasında toplum boğa güreşleriyle uyutuluyordu. Türkiye'de ise dansözlü şovlar ve kan edebiyatı aynı işlevi görüyor. Türkiye'de kitleleri depolitize etme faaliyeti futbol ve eğitimin yanı sıra bu iki temel unsura dayanıyor. Bunlarla kimliksiz, kişiliksiz insanlardan oluşmuş, toplumsal ve siyasal refleksleri iğdiş edilmiş bir toplum yaratılmak isteniyor. Biliniyor ki, sürü psikolojisi bir kez egemen kıldım, insanlardan insanca davranış beklemek artık ham hayal oluyor. Resmi ve özel tüm televizyon kanalları bunu başarmak için tam bir seferberlik ruhu içinde yarışıyorlar. Bu nedenle, toplumun çok geniş bir kesimi içinde yaşadığı çürümüşlüğün farkında bile değil. Düşünemeyen, sorgulayamayan beyni ve ruhu kirletilmiş insanlara her geçen gün yenileri ekleniyor.

Muhalef güçler, topluma giydirilen deli gömleğini yırtıp atmak için gereken öncülüğü yapamayınca, toplum özgürleşmek yerine, vicık vicık ırkçılık kokan duygular içinde şoven kanallara yöneliyor. Bu tam da egemenlerin istediği bir şey.

Egemenler bilerek ve isteyerek sürdürdükleri politikalarla; duyguları kışkırtılmış, saldırmaya hazır ve her yöne sürülebilir ciddi bir kesim yarattılar. Bu yüzden toplumun ruh sağlığı iyice bozuldu. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nin yaptığı bir araştırmanın sonuçları bu gerçeği çarpıcı bir biçimde ortaya koyuyor. Buna göre; ekonomik çöküş, siyasi istikrarsızlık, şiddet olaylarında artış, göç ve benzeri nedenlerle kendini güvende hissetmeyen, gelecek kaygısı içinde ruhsal durumu bozu-

Burada vurgulanması gereken konulardan birisi de rejimden zarar gören işçi ve emekçi yığınların tutumudur. Ne yazık ki bu iki kesimin de olup bitenler karşısında takındıkları tutum beklendiği gibi olmadı. Ya cılız bir takım eylemler yaptılar ya da çoğu zaman yaptıkları gibi hiç ses çıkarmadılar. Diğer muhalif çevrelerin ayrı ayrı kulvarlarda yürüttükleri mücadele ise, rejim için pek caydırıcı olmadı.

lanların sayısında 1990-1998 yılları arasında yüzde 200 artış olmuş. Yine aynı dönem içinde uyuşturucu madde bağımlılığındaki artış oranı yüzde 295'e fırlamış. Bize göre bu tesbitler gerçeğin çok küçük bir bölümünü ifade ediyor. Eğer Türkiye'yi yönetenler ve destekçileri de anket kapsamına alınsaydı, eminim bu oranlar çok daha yüksek olacaktı.

Bütün bunlar, Kürt halkının ulusal demokratik haklarını tanımamakta ısrar eden bir avuç egemenin Türkiye toplumuna ve emekçi halklara ödettiği bedellerdir. Bu bedellerin ekonomik yıkım boyutunu gidermek gelecekte mümkün ise de, kirletilen beyinleri temizlemek o kadar kolay değildir. Türkiye'yi yönetenler bu nedenle ciddi bir yol ayrımına varmışlardır. Ya hukuk dışı politikalarda ısrar ederek, kendileriyle birlikte bütün toplumu felakete sürükleyip uygar dünyanın gözünde de sarsılmaya başlayan meşruiyetlerini tümünden yitirecekler ya da aklın ve sağduyunun gereklerine uyarak, demokratik kanalları açacak ve Kürt halkının haklarını tanıyacaklar. Bize göre kitlelerin yanı sıra kendi kurtuluşları da ikinci yaklaşımın gerçekleşmesine bağlıdır. Bu ise, 75. yılı kutlanan Cumhuriyet'in tabu haline getirdiği kimi sorunları gerçekçi bir değerlendirmeye tabi tutmayı gerektirir.

■ Rejimin tarihsel korkuları tabularını dokunulmaz kılıyor

Türkiye'nin ideolojik kabul-leri içinde iki gerçekliğe yer yoktur. Birincisi Kürt halkı, diğeri ise farklı inanç gruplarının

varlığıdır. Gerçi son zamanlarda ikincisi ile ilgili, Alevi kesimini kazanmayı hedefleyen bir takım adımlar atıldı ancak, devletin din üzerindeki ağırlığı ve müdahale-si azalmadı. Bu, daha çok sistem dışı arayışlara yönelen Alevi kitlesini bir takım ödünler ve desteklerle sistem içinde tutma biçiminde gerçekleşti ve Alevi kitesini ikiye böldü.

Kemalist rejimin tarihsel korkuları, tabularını dokunulmaz kılıyor. Devlet patentli laisizm ile "üniter devlet" yapısı, Kemalist ideolojinin iki temel dayanağı olarak her kes tarafından kabul edilsin isteniyor.

Oysa Kürtler gecikmiş ulusal demokratik haklarını elde etmek, İslamcılar ise inandıkları gibi yaşayabilecekleri ve ülkeye hükmedebilecekleri bir ortama kavuşmak, daha doğrusu rejimi değiştirmek için mücadele ediyorlar. Zira onların adil olmayan bu düzenle fazla sorunları yok. İstedikleri tek şey yönetimin dizginleridir. Baskı, zulüm, sömürü umurlarında bile değildir. Kemalist mirası sahiplenen ve koruyan askerler siyasal İslamın bu niteliğini biliyorlar kuşkusuz. Bu yüzden rejim için tehdit oluşturmadıkları sürece onlara dokunmadı, aksine sömürü düzeninin devamı için koruyup kolladılar. İslami kesim bu durumu iyi kullandı. Kitleleri örgütleyerek, "İslami dayanışma" örtüsü altında geniş bir sömürü ağı kurdu. Çok geçmeden finans kurumlarını holdingler, onları geniş bir yazılı ve sözlü medya ağı izledi.

Bu durum rejimin "bekçilerini" korkuttu. Yıllar boyu en büyük tehlike olarak Kürtleri görenler ve siyasal İslamın Kürt kentlerinde örgütlenmesine kapıları açık tutanlar, birdenbire ikin-

ci bir tehlikeyle yüzyüze kaldıkları farketttiler. Böylece Cumhuriyet rejiminin temel çelişkisi bir kez daha dışı vurdu. Statüko-yu korumak için uygulanan politikalar istikrarı bozan birer etke-ne dönüştü.

Kemalist rejim, ideolojik ka-bullerinden vazgeçmedikçe, bo-zulan dengeleri onarmayı ve si-yasal istikrarı sağlamayı başara-maz. Çünkü söz konusu olan salt siyasal kriz değil, aynı zamanda bir rejim krizidir. Dolayısıyla krizi doğuran etkenler giderilme-dikçe, kriz nöbetleri de son bul-mayacaktır. Peşpeşe yaşanan darbeler, günlük müdahaleler, askeri vesayet yönetimi bugüne kadar durumu kurtarmaya yet-medi, bundan böyle de yetmeye-cektir. Kriz dönemlerini sona er-dirmek, Kürt sorununun barışçı siyasal çözümünü de içeren kap-samlı bir demokratikleşme prog-ramının hayata geçirilmesine bağlıdır. Aksi tutumlar nafile çä-balardan öteye gitmeyecektir.

Burada vurgulanması gere-ken konulardan birisi de rejim-den zarar gören işçi ve emekçi yığınların tutumudur. Ne yazık ki bu iki kesimin de olup bitenler karşısında takındıkları tutum beklendiği gibi olmadı. Ya cılız bir takım eylemler yaptılar ya da çoğu zaman yaptıkları gibi hiç ses çıkarmadılar. Diğer muhalif çevrelerin ayrı ayrı kulvarlarda yürüttükleri mücadele ise, rejim için pek caydırıcı olmadı. Halka güven verecek bir birlik ve itti-fak zemini yaratmak yerine, bu-nun edebiyatının yapılmasıyla yetinilmesi ve "birlik" konu-sunun kimilerince taktik bir sorun olarak görülmesi demokrasi ve barış güçleri için ciddi bir zaaf oluşturdu ve rejim bu durumdan büyük cesaret aldı. Öncelikler sı-

ralamasına göre bugüne kadar ciddi tarzda yönelmediği kesim-lere yöneldi. Yaygın ve kitlesel tutuklamaların yanı sıra, muhalif basın ve yayın organlarına sal-dırdı. Kapatmalar, tutuklamalar, cezalar birbirini izledi. Seçenek-siz kalan kitleler ne yapacakla-rını şaşırdılar. Bazı politik ke-simler bile bu şaşkınlıktan nasip-lerini aldılar. Politik rotalarını şaşırp düzen partileri ile işbirli-ği arayışlarına girdiler. Hatta bazı aklı başında kişiler, "FP'si de rejim karşıtı bir parti, onunla işbirliği yapmalı" diyecek kadar ileri gittiler. Yurtsever olduğunu söyleyen kimileri bunun için bü-yük çabalar sarfetttiler.

■ Siyasal İslamla işbirliği yapılabilir mi?

Soruya doğru yanıt verebil-mek için konuyu biraz değerklen-dirmenin yararlı olacağını düşü-nüyorum. Kürt Ulusal Hareketi ve İslamcılar, siyasi ve sosyal ta-banları itibarıyla Türkiye ve Kürdistan toplumunun iki büyük kesimini oluşturmalarına rağmen, rejimin saldırılarını karşıla-mada bugüne kadar ortak bir ta-vır geliştiremediler. Kuşkusuz bunun bir çok nedeni var:

Birincisi, Türkiye'de İslamcı hareketi oluşturan politik kesim-ler, demokratik haklara ve öz-gürlüklere karşılar. Ümmet anla-yışını Kemalist ideolojinin yeri-ne ikame edip farklılıkları ve Kürt halkının kendi kaderini ta-yin hakkını tanımıyorlar.

İkincisi, rejime karşı duruşta açık ve samimi değiller. Sopyayı gördükleri anda geri çekiliyor, havlu atabiliyorlar. 28 Şubat ka-rarlarının alındığı günlerde Erba-kan hoca, "Atatürk yaşasaydı RP'li olurdu" diyerek ikiyüzlü-

Siyasal İslamın düzeni değiştirmek gibi bir niyeti yok. Derdi rejimi değiştirmek ve mevcut düzenin iplerini ele geçirmektir. Kürtlerin temel sorunu ise mevcut siyasal düzenin çok kültürlü, çok uluslu, çok inançlı yapıya uygun tarzda yeniden yapılanması ve Türkiye'nin demokratikleşmesidir. Bu yüzden Kürt Ulusal Hareketi'nin bir bileşeni olarak bizler, rejime karşı görünmesine rağmen İslamcı hareketle ortak bir mücadele zemininde buluşmaktan hep uzak durduk.

lükte hiçbir ölçü tanımadıklarını ortaya koymuştu. Son günlerde yaşanan gelişmeler FP'nin RP'den, Kutan'ın da Erbakan'dan geri kalmadığını bir kez daha gösterdi. Yeniden aday gösterilmedikleri için partilerinden ayrılan ve kamuoyunda "küsünler" diye adlandırılan bir grup milletvekili ile kader birliği yaptı. Meclisin toplanması sağlandı. Erbakan hoca ve Tayyib'i kurtarma hamlesi tam başarıya ulaşacakken, genel kurmayın duvarına tosladı ve FP yönetimi, "hükümeti düşürmek gibi bir niyetimiz yok" diyerek başladığı noktaya geri döndü. Bu samimiyetsiz ve korkak tutum nedeniyle FP tabanında ve kadroları içinde ciddi çalkantılar oluştu. Gelişmelerin önümüzdeki seçimlerde ne tür sonuçlar doğuracağını ise zaman belirleyecek.

Üçüncüsü ve en önemlisi, siyasal İslamın düzeni değiştirmek gibi bir niyeti yok. Derdi rejimi değiştirmek ve mevcut düzenin iplerini ele geçirmektir. Kürtlerin temel sorunu ise mevcut siyasal düzenin çok kültürlü, çok uluslu, çok inançlı yapıya uygun tarzda yeniden yapılanması ve Türkiye'nin demokratikleşmesidir. Bu yüzden Kürt Ulusal Hareketi'nin bir bileşeni olarak bizler, rejime karşı görünmesine rağmen İslamcı hareketle ortak bir mücadele zemininde buluşmaktan hep uzak durduk. Başka ülkelerde yaşanan olumsuz deneyler bir yana, Türkiye'nin yakın geçmişinde yaşanan olaylar ve Refah Partisi'nin hükümet deneyimi, bizim bu tutumumuzda ne kadar haklı olduğumuzu bir kez daha ortaya koyuyor.

Hatırlanacağı üzere Susurluk kazası patlak verdiğinde, RP koalisyonunun büyük ortağı, Nec-

mettin Erbakan da başbakandı. İddia ettikleri adil düzeni gerçekleştirmek için ellerine tarihsel önemde bir fırsat geçmişti. Polis, mafya, siyasetçi üçlüsünün foyası ortaya çıkmış; cinayet, haraç ve uyuşturucu çetelerinin karanlık ilişkileri ortalığa saçılmıştı. Kamuoyu kendiliğinden harekete geçmiş, temiz toplum için atılacak her adımı desteklemeye hazırdı. Kürt ulusal hareketi de benzer biçimde demokratik ve adil bir ortamın sağlanması için hükümetin yapacağı çalışmaları destekleyeceğini beyan etmiş, bu yöndeki beklentilerini açıklamıştı. Ancak Erbakan ve partisi çetelerin üzerine gitmek bir yana, onlara kol kanat gerdi.

Temiz toplum için ayağa kalkın, aylarca ışık yakıp söndüren kitleleri küçümsedi; "gulu gulu dansı yapıyorlar" diye alay etti. Mehmet Ağar'ın dokunulmazlık dosyasını ve mahkemelerin yargılama başvurusunu aylarca sümen altında bekletti. TCK'nin düşüncüyü suç sayan 312. maddesi ile Terörle Mücadele Yasası'nın 8. maddesinin değiştirilmesini isteyen çevrelere karşı çıktı. Kısacası kendi ideolojik ve politik konumuna uygun davrandı. Dolayısıyla RP ve ardılı olan FP'sinin temsil ettiği anlayıştan halklarımızın yararına bir çaba beklemek ham hayaldir. Nitekim dün karşı çıktıklarına kendi çıkarları söz konusu olduğunda utanmazca bugün sahip çıkabiliyorlar.

Askerlerin MGK'ya aldırıldığı 28 Şubat Kararları'yla Refayol hükümeti düşürülüp Erbakan'a siyaset yasağı konulunca, bu kesim yeniden demokrasiden ve özgürlüklerden sözeder oldu. Hatta Kürt halkına uygulanan

Bu arada CHP'nin 18 Nisan Seçimleri'nde baraja takılıp parlamento dışı kalması büyük bir ihtimaldir. Eğer bu ihtimal gerçekleşirse; 18 Nisan Seçimleri TC'nin tarihinde önemli bir değişime kapı aralayacak demektir. Çünkü CHP herhangi bir parti değildir. Cumhuriyeti kuran parti olarak övünen, Kemalist ideolojinin en sadık savunucusu ve Altı Ok'un taşıyıcısı bir partidir. Bu yapısıyla ırkçı şoven bir karakterde olmasına rağmen kendisini, sol'un ve sosyal demokrasinin kalesi olarak kitlelere yutturmasını bilmiştir.

Projelerin birincisi, hiç kuşkusuz düzen dışı muhalefetin etkisiz kılınması ve susturulmasıdır. Bu bütünüyle olmasa da önemli oranda başarıldı. Bugün işçi sınıfı, kendisi için açlık ve sefalet anlamına gelen özelleştirme yağmasına, sendikasıylaştırma girişimlerine, işten atmalara karşı sessiz ve ilgisizdir. Sivil toplum kuruluşları, odalar, dernekler rejimin buyrukları dışında bir şey yapamıyorlar. Geçmişte ülke sorunları üzerinde kafa yoran, kendi çözümlerini öneren burjuva bilim adamı, politikacı ve işadamları da seslerini kestiler. DBP, HADEP, SİP ve EMEP gibi muhalif yapılar üzerinde ise, baskılar zaten hiç eksik olmadı.

zulme karşı çıktığını ve iktidar olması halinde Kürt halkının dili ve kültürü üzerindeki yasaları kaldıracağını bile söyler oldu. Seçim sürecine gireli beri bu söyleme daha çok hız verdi. Kürtlerin, barış ve demokrasi isteyen kitlelerin desteğini alabilmek için vaat üstüne vaat yağıyorlar.

Oysa FP'sinin temsil ettiği gelenek ortadadır ve geçmişte yaptıkları bundan sonra neler yapabileceklerinin referansıdır. Güney Kürdistan'da Kürtler kitlesel kırımdan geçirildiği günlerde, Kuzey Kürdistan'da Kürt köyleri yakılıyor ve Kürtler göç yollarına düşüyorlardı. Türkiye sınırının her iki yakasında da yoğun bir acı, zulüm ve gözyaşı vardı. RP o günlerde Kürtlerin yaşadığı drama sessiz kaldı. Hukuksuz uygulamaların hiçbirisine karşı çıkmadı. Yüzünü ve dikkatini Türkiye sınırlarının çok uzağına, Bosna'ya çevirdi. Halkın yardım ve dayanışma duygularını paraya tahvil etme ve çıkar sağlamaya dönük bu tutum, toplanan paraların yerine ulaşmamasıyla ortaya çıktı ama, durum kitlelere yeterince anlatılmadığı için çoğu kişinin kafasında RP'nin yardımsever bir parti olduğu düşüncesi kaldı.

Şüphesiz bütün bunlar biliniyor. Yeniden yazmamıza, FP'sinin 18 Nisan Seçimleri nedeniyle diline doladığı demokratikleşme talebi ve oynadığı mazlum rolü sebep oldu. Bu ciddi bir tehliktir ve demokratik bir çıkış yolu arayan kitlelerin yanlış bir adrese yönlendirilerek güç ve enerjilerini boşa harcaması anlamına gelmektedir. Kemalist laiklerin hukuk ve kural tanımaz tutumları, baskıcı ve inkarcı yanları elbet biliniyor. Ancak, toplu-

mu çağdışı bir çizgiye çekme çabaları engellenen Fazilet'in mazlum rolü oynaması tam bir aldatmacadır. FP'sinin temsil ettiği siyasal gelenek hiçbir zaman rejimin demokratikleştirilmesine çalışmadı. Aksine değişim ve dönüşümün önünde engel oldu.

Olsa olsa rejimin tabu haline getirdiği kimi konularla uğraşması bazı taşların yerinden oynamasını getirdi denebilir, ancak bu da, rejimin elinde yeni saldırılar için gerekçe oluşturdu ve kaosu büyüttü. Siyasi İslamcılar yıkaçıklarını söyledikleri tabuların yerine yeni tabuları toplumun önüne koymaktan geri durmadılar.

RP'li Bekir Yıldız'ın Sincan'da tankların yürütmesine yolaçan, "laikleri yere yatırıp şeriatı kollarına zorla sıringa edeceğiz" sözleri, yalnız Kemalist laiklerin değil, bütün toplumun nasıl bir tehlikeyle yüzyüze bulunduğunu ortaya koydu. Bu nedenle siyasal İslamın demokratikleşme talebinin içi boştur ve çerçevesi kendi çıkarlarıyla sınırlıdır. Bu gerçeğin her fırsatta halka anlatılması, FP'sinin mazlum rolü oynamasının boşa çıkarılması gerekir. Zira bu kesimin elinde güçlü propaganda araçları vardır; televizyonlar, gazeteler, vakıflar, dernekler, kuran kursları ve daha birçok olanakla kitleleri yanıltma ve demokrasi mücadelesini saptırma şansları yüksektir. Zaten rejimin onlara biçtiği misyon da budur. Bunun gözden kaçırılmaması gerekir. Bir kez daha vurgulamak gerekir ki, rejimle olan kavgaları tam ve eksiksiz bir demokrasi istedikleri için değil, iktidarı tek başlarına ele geçirmeye çalıştıkları içindir. Üstelik bu kavga, toplumu devletçi laiklerle dinsel gerici

arasında taraf olmaya zorlayarak asıl hedeflerinden koparıyor. Rejim, yarattığı bu ikilem sayesinde muhalif kesimleri baskı altına alıp her defasında kan akıtıyor, kazanılmış hakları budayarak, süreci kesintiye uğrattıyor. Bugün işçi sınıfı ve emekçi kesimlerin, bir bölümüyle de olsa rejimin yanında yer almasının sebebi budur. Egemenlerin tarihsel deneyimidir: Rejimi sağlama almanın yolu, toplumu yanlış kanallara yöneltmek ve karşı karşıya getirmekten geçiyor. Aksi halde yığınların öfkesi topluca rejime yönelecek ve düzenin dayandığı ideolojik temeller yıkılıp gidecektir.

Demirel bu yüzden "rejimi tartıştırmam" diyor. Biliniyor ki, bir kez aşınma başladımı arkası gelecek ve zulüm rejimi son bulacaktır. Cumhuriyet Baş Savcısı Vural Savaş'ın güncelleştirdiği kavga'nın temelinde işte bu korku yatıyor. Ancak umutsuzluğa kapılmamak gerekir. Toplum, bu kamplaşmanın rejime yaradığını er ya da geç görececek, yüzünü barış ve özgürlük güçlerinden yana çevirecektir. Bunun mümkün olan en kısa sürede gerçekleşmesi ise, söz konusu güçlerin olup bitenleri gerçek boyutlarıyla halk kitlelerine anlatma becerisine bağlıdır. Süreç bunun için uygundur.

■ Seçim süreciyle örtüşen gelişmeler ve olası sonuçları

Son günlerde hemen her yerde yoğun bir seçim faaliyeti görülüyor. Gerçi önceki seçim dönemleriyle kıyaslandığında, heyecan oldukça düşüktür, ama bu, daha çok rejime muhalif çevrelerin ve emekçi yığınların tutu-

munda gözleniyor. Tabi bunun bir çok nedeni var. Bir kez eşitsiz koşullarda ve anti demokratik yasalarla gidilen bu seçimin sonuçlarından kimse bir şey beklemiyor. İkincisi demokrasi, barış ve emek güçlerinin düzen partileri karşısında ortak bir platformda buluşamamalarının yarattığı hayal kırıklığı ve umutsuzluk var.

Düzen partileri bu durumdan yararlanmak için hummalı bir faaliyet içindeler. Astronomik harcamalar yapıyorlar. Onlarca televizyon kanalı, gazete, yüzlerce ulusal ve bölgesel radyo kanalı bu işe programlanmış durumda. Düzen partileri el birliği ile uçuşumun kıyısına getirdikleri ülkeyi, yine kendilerinin kurtarabileceğini iddia ediyorlar. Yargısız infazlar, katliamlar, Susurluk, kamu mallarının yağmalanması gibi konular unutturulabilirse tabi. Bunu başarabilirlerse, siyaset mafya ilişkisinin mimarları ülkeyi yönetmek için bir kez daha halktan onay ve destek alabilecekler.

Peki halk bir kez daha bu oyuna gelir mi?

Bence gelebilir. Bunun için egemenler her tür yalana ve demagojiye başvuruyorlar. Üstelik karşılarında bölük pörçük ve etkisiz bir muhalefet var. Kamuyu peşpeşe yaşanan skandallardan ve baskıdan yılmış. Dejenereasyon ve yozlaşma had safhada. Yaşanan hiçbir çirkeflik kamuyu sarsmaya ve harekete getirmeye yetmiyor. Herşeyi kanaksayan, düşünme meleklerini yitirmiş bir toplumsal yapı oluyor.

Mevcut durumdan birlikte kurtulma bilinci yerine, başkalarının zararına bireysel kurtuluşun peşinde koşan kişili-

DSP'yi başarılı göstermek için seçim günü yaklaştıkça, yeni bir takım oyunların sahneye konulabileceğini düşünüyorum. Mesela devlet eliyle cinayet işletilen şu ünlü "Yeşil" lakaplı Mahmut Yıldırım, yarın öbürgün bir yerlerden herhangi bir biçimiyle zuhur ederse şaşmamak gerekir. Ancak dopinglerle ayakta tutulan ve şişirilen Ecevit'i bu tür gelişmeler kurtarabilir mi? Ya da Ecevit ve partisinin seçimlerden birinci çıkması, Türkiye'nin içeride ve dışarda yüzyüze bulunduğu sorunları çözmeye yeter mi? Elbette hayır.

ğini ve onurunu ayaklar altına alan insanlar çekim merkezi haline geliyor, köşe dönücülük büyük pirim yapıyor. Bu nedenle 18 Nisan Seçimleri'nin favorileri, yine en çok para savuranlar halka ölçsüz vaatlerde bulunanlar olursa şaşmamak gerekir. Bununla birlikte egemen güçler işi sağlama almak için dikkatli davranıyorlar. Güçlü mali olanaklara ve geniş kitle ilişkilerine sahip FP'sinin ve birleşik bir güç olmasına rağmen korku duyulan düzen dışı muhalefetin, seçimlerden başarılı çıkmasını önlemek için bir yığın proje geliştiriler.

Projelerin birincisi, hiç kuşkusuz düzen dışı muhalefetin etkisiz kılınması ve susturulmasıdır. Bu bütünüyle olmasa da önemli oranda başarılıdır. Bugün işçi sınıfı, kendisi için açlık ve sefalet anlamına gelen özelleştirme yağmasına, sendikasılaştırma girişimlerine, işten atmalara karşı sessiz ve ilgisizdir. Sivil toplum kuruluşları, odalar, dernekler rejimin buyrukları dışında bir şey yapamıyorlar. Geçmişte ülke sorunları üzerinde kafa yoran, kendi çözümlerini öneren burjuva bilim adamı, politikacı ve işadamları da seslerini kestiler. DBP, HADEP, SİP ve EMEP gibi muhalif yapılar üzerinde ise, baskılar zaten hiç eksik olmadı. Bu partilerin propaganda çalışmalarına, örgütlenmelerine engeller çıkarıldı; taraftarları tutuklandı, fiili saldırılarla yüzyüze bırakıldılar.

İkinci proje; vurgun, talan politikalarında, rüşvet ve yolsuzlukta birbirleriyle yarışan, rejimin güvendiği siyasi, sosyal ve kültürel rezerveleri hızla tüketen partilerin geriletilmesiydi. Bu da gerçekleştirildi. Halkı ikna et-

mek için bu zorunlu bir adımdı. Önce Refahyol, ardından Anasol D Hükümeti düşürüldü. MGK'nın 28 Şubat Kararları'yla meşrulaştırdığı darbe süreci, değişik uygulama ve müdahalelerle sürekli bir hale getirildikten sonra, sıra vitrinin yeniden düzenlenmesine geldi.

Askerlerin bu konuda fazla zorlandığını söyleyemeyiz. Eski düşman yeni dost Ecevit, vitrin için iyi bir malzemeydi. Geçmişte sermaye çevreleriyle her ne kadar sorunlar yaşamışsada defoluydu, ancak mevcutlar içinde daha iyisini bulmak da mümkün değildi. Üstelik geçen yıllar içinde yaşadığı ideolojik ve politik dönüşümle eski Karaoğlan bozkurta dönüşmüş ve sermaye kesiminin güvenini de kazanmıştı. Düğmeye basıldı, çarklar döndü ve Ecevit yüzde 11 civarındaki oy oranıyla kendisini hükümet koltuğunda buluverdi.

Üçüncü proje; Ecevit'in partisini güçlendirme ve seçimlerden birinci parti çıkarma projesidir. Şimdi bu uygulanıyor. Kıbrıs fatihi Ecevit'in (!) "terörün" kökünü kazıyacağı, işsizliği bitireceği, ülkeyi gelişme yoluna sokarak, halka mutluluk ve refah getireceği propaganda ediliyor. Kaybettiği itibarı yeniden kazanması için geçmiş hükümetlere sunulandan çok daha fazlası Ecevit'e sunuluyor. Abdullah Öcalan'ın korsanca yöntemlerle yakalanıp ülkeye getirilmesi ve ardından başlatılan ırkçı şoven kampanyanın altında bu gerçeğin de payı var.

DSP'yi başarılı göstermek için seçim günü yaklaştıkça, yeni bir takım oyunların sahneye konulabileceğini düşünüyorum. Mesela devlet eliyle cinayet işlenen şu ünlü "Yeşil" lakaplı

Kemalist rejim,
ideolojik
kabullerinden
vazgeçmedikçe,
bozulan dengeleri
onarmayı ve siyasal
istikrarı sağlamayı
başaramaz. Çünkü
sözkonusu olan salt
siyasal kriz değil,
aynı zamanda bir
rejim krizidir.
Dolayısıyla krizi
doğuran etkenler
giderilmedikçe, kriz
nöbetleri de son
bulmayacaktır.
Peşpeşe yaşanan
darbeler, günlük
müdahaleler, askeri
vesayet yönetimi
bugüne kadar
durumu kurtarmaya
yetmedi, bundan
böyle de
yetmeyecektir. Kriz
dönemlerini sona
erdirmek, Kürt
sorununun barışçı
siyasal çözümünü de
içeren kapsamlı bir
demokratikleşme
programının hayata
geçirilmesine
bağlıdır.

Mahmut Yıldırım, yarın öbür gün bir yerlerden herhangi bir biçimiyle zuhur ederse şaşmamak gerekir. Ancak dopinglerle ayakta tutulan ve şişirilen Ecevit'i bu tür gelişmeler kurtarabilir mi? Ya da Ecevit ve partisinin seçimlerden birinci çıkması, Türkiye'nin içerde ve dışarda yüzyüze bulunduğu sorunları çözmeye yeter mi? Elbette hayır. Buna Ecevit'inde arkasındaki güçlerin de inandıklarını sanmıyorum. Ama bunun gerçekleşmesi halinde egemenlerin biraz daha zaman kazanmaları ve rejimin soluk alması muhtemeldir. İlerde yeniden başlayacak astım nöbetlerine, rejim bunalımlarına o zaman bakılacaktır. Bugün sözkonusu olan günü kurtarmaktır, bunda da umutlar Ecevit'e bağlanmıştır.

Dördüncü projeleri ise, henüz uygulamaya konulmadı. Demirel, istenen politik tablo oluşmazsa, seçim sonuçlarının tanınmayacağını ifade eden açıklamalar yapıyor. Belli ki bu proje seçim sonrası için düşünülmüş. 19 Nisan sabahı, yani seçim sonrası oluşabilecek tabloya göre ya uy-

gulanacak ya da zamanı geldiğinde kullanılmak üzere rafa kaldırılacaktır. Bu açık bir darbe tehdididir. Ancak bana göre Demirel blöf yaparak seçim sürecini etkilemek istiyor. İstenen politik tablo oluşmasa bile, darbenin gerçekleştirilme şansı azdır. Bu, askerler darbeci geleneklerini terkettikleri için değil, iç ve dış koşullar açık bir darbe girişimine uygun olmadığı içindir.

Üstelik askerler, darbe tehdidiyle sivil hükümetlere yaptırdıkları hukuk dışı uygulamaları, kendilerinin doğrudan yer aldıkları hükümetlerle asla başaramazlardı. Başarsalar bile en azından bugün gördükleri tepkinin çok daha büyüğü ile karşı karşıya kalırlardı. Bu yüzden seçim sonrasında açık bir darbe girişiminden çok, darbe tehdidi ile istedikleri hükümet modellerini yaratmaya çalışacaklardır.

Bu da yeni ve daha acımasız bir baskı dalgasının geleceği anlamına geliyor.

Bu arada CHP'nin 18 Nisan Seçimleri'nde baraja takılıp parlamento dışı kalması büyük bir ihtimaldir. Eğer bu ihtimal ger-

çekleşirse; 18 Nisan Seçimleri TC'nin tarihinde önemli bir değişime kapı aralayacak demektir. Çünkü CHP herhangi bir parti değildir. Cumhuriyeti kuran parti olarak övünen, Kemalist ideolojinin en sadık savunucusu ve Altı Ok'un taşıyıcısı bir partidir. Bu yapısıyla ırkçı şoven bir karakterde olmasına rağmen kendisini, sol'un ve sosyal demokrasinin kalesi olarak kitlelere yutturmasını bilmiştir. Dolayısıyla baraj engeline takılması bir yalanın daha son bulması ve sahte sol'un sahnedan çekilmesi demektir. Bu, gerçek sol'un işini kolaylaştıracağı gibi, yıllardır CHP'yi demokratik bir çizgiye çekmek için boş yere çaba sarfeden az sayıdaki gerçek sosyal demokratin da önünü açacaktır.

■ Ecevit ve destekçileri düş dünyasında yaşıyorlar

Ecevit, mevcut tutum ve politikalarıyla sorunları çözmek bir yana, çok daha büyük sorunların doğmasına ve mevcutların büyümesine yol açacaktır. Bu adam kendi geçmişiye olduğu gibi, ülke gerçekliğiyle de bağını koparmıştır. Kürt halkının ulusal demokratik taleplerine ve yığınların barış istemine yaklaşımı faşistçe ve cahilcedir. Özgürlüğü için ayağa kalkan, bunun için ağır bedeller ödeyen Kürt halkının sorunlarını ekonomik geri kalmışlık sorununa ve "terörün" sürmesine bağlamak ve halkın somun ekmekle kandırılabilceğini ummak, düş dünyasında yaşamak değilde nedir? Elbet Kürt halkının geri kalmışlık sorunu vardır ve kirli savaş koşullarında acı çekmektir. Ama bu bay Ecevit, Demirel ve benzerlerinin yü-

Bu durumda bizim görev ve sorumluluklarımız, bir an önce harekete geçmemizi ve bugüne kadar başarılamayanı başarmamızı dayatıyor. Bu görev rejimden zarar gören tüm kesimleri bir Barış ve Demokrasi Platformu içinde biraraya getirmek ve rejimin karşısına dikmek görevidir. Yaşananlardan yalnız Kürtler değil, Türkler ve diğer milliyetlerden unsurlar da zarar görüyorlar. Bu nedenle elele verip gücümüzü birleştirmekten başka çaremiz yoktur.

rüttükleri sistemli politikaların eseridir. Kürt halkı eğer 21. yy'ın arifesinde hâlâ özgür değilse, sömürgeci zulmün yanısıra kendi feodallerinden baskı görüyor, eziliyorsa; yeraltı ve yerüstü kaynaklarından yararlanamıyorsa; bu bayların kutsadığı Cumhuriyet rejimi sayesinde değil midir? Elbet öyledir. Ama zati muhteremler yavuz hırsız gibidirler. Kendi elleriyle yarattıkları sonuçlardan başkalarını sorumlu tutmak temel özellikleridir. Oysa bu tutum, bugüne kadar sorunları çözmek bir yana yalnızca erteledi ve daha çok büyüttü. Bundan sonra da başka bir sonuç doğurması beklenemez.

■ Son günlerde artan baskılar çöküşün habercisidir

Egemenlerin yürüttüğü kör ve bağınaz politika bugüne özgü değil kuşkusuz. Cumhuriyet hükümetleri anti demokratik baskıları bayrak yarışı gibi birbirlerinden devralarak bugüne kadar sürdürdüler. Ama her şey gibi, onunda varacağı bir son var ve o son giderek yaklaşıyor. Eğer demokrasi, barış ve özgürlük güçleri ciddi hatalar yapmaz ve umutsuzluğa kapılıp mücadeleyi elden bırakmazlarsa bu kaçınılmaz son daha çabuk gelecektir.

Son günlerde çılginlık derecesine varan baskı ve saldırılar çöküşün habercisidir. Egemenler yıllardan beri, "bitirdik, sonunu getirdik" diye propaganda ettikleri, ancak bir türlü kıramadıkları Kürt ulusal direnişi karşısında şaşkınlığa ve çaresizliğe kapılmış durumdadırlar. Yönetici kadrolar, özellikle de mücadelenin misyonunu yüklenen asker-

ler, ciddi bir itibar ve moral kaybı ile yüzyüze gelmişlerdir. Ekonomi çökmüş, siyasi istikrar bozulmuş, toplumsal doku çürümeye yüz tutmuştur. Tamda bu aşamada acil moral desteğe ve sürpriz bir gelişmeye ihtiyaçları vardı. Abdullah Öcalan'ın ABD'nin öncülüğünde gerçekleştirilen bir operasyonla Kenya'da yakalanıp Türkiye'ye getirilmesi, egemenlere, ihtiyaç duydukları moral desteği ve sürpriz gelişmeyi sundu. Barış ve demokrasi düşmanları zafer sarhoşluğuna kapıldılar. Günlerdir zafer çığlıklarına kurt ulumaları eşlik ediyor. Faşist hareket devletten aldığı destekle sokağa taşıtı. Bu yetmiyormuş gibi İçişleri Bakanlığı yayınladığı talimatla özel ve resmi kurumları faşist harekete katılmaya ve destek olmaya çağırdı. Dizginsiz bir terör dalgası her yanı sardı. Öyle bir toz duman oluştuki, düne kadar dokunulmayan kişi ve çevreler de baskı ve saldırılardan nasiplerini aldılar. Ahmet Kaya Kürtçe şarkı yapmak istediğini söylediği için neredeyse sanatçı dostları tarafından linç edilecekti. Askerlikten kaçtıkları için kovuşturmaya uğrayanlar, ne kadar vatanperver olduklarını kanıtlamak için herkesten önce üzerine saldırdılar.

Militarizmin kapıldığı zafer sarhoşluğu ne yazık ki, bugün toplumun büyük bir kesimine egemendir. Oysa gerçekler inatçı, sarhoşluksa geçicidir. Kürt ulusunun varlığını ve haklarını inkar politikası bugüne kadar sonuç vermedi, bundan sonra da vermeyecektir. Kuşkusuz Öcalan'ın yakalanmış olması rejim için bir başarıdır ama, bunun Kürt ulusal hareketinin sonu gibi sunulması kaba bir yalandır.

Çünkü Kürt sorunu, 40 milyona varan koskoca bir ulusun özgürlük sorunudur. Geçmişte vardı, bugün var, çözüme kavuşturulmazsa gelecekte de varolacaktır. Bu nedenle yalana dayalı siyasetin bir an önce bırakılması herkesin yararınadır.

Egemenlerin önünde bugün iki yol vardır. Ya Kürt halkının dili, kültürü üzerindeki yasaklar kaldırılarak, ulusal demokratik talepleri karşılanacak, ya da baskı ve zulüm siyaseti daha acımasız yöntemlerle devam ettirilecektir. Bu nedenle egemenlerin seçeceği yol Türkiye'nin cennetini ya da cehennemini beraberinde getirecek gelişmelere yol açacaktır. Yukarda ifade ettiğimiz şoven tutuma bakılırsa, egemen kliğin birinci yolu tercih etmesi zor görünüyor. Bu da baskı dalgasının gelecekte daha da büyüyeceği, toplumsal acı ve yıkımın artacağı anlamına geliyor. Bu durumda bizim görev ve sorumluluklarımız, bir an önce harekete geçmemizi ve bugüne kadar başarılamayana başarmamızı dayatıyor. Bu görev reimden zarar gören tüm kesimleri bir Barış ve Demokrasi Platformu içinde biraraya getirmek ve rejimin karşısına dikmek görevidir. Yaşananlardan yalnız Kürtler değil, Türkler ve diğer milliyetlerden unsurlar da zarar görüyorlar. Bu nedenle elele verip gücümüzü birleştirmekten başka çaremiz yoktur. Bunun kolay olmayacağını, başarılmaması için engin bir sabrın yanısıra, ısrarlı bir çabanın gerektiğini biliyoruz. Çünkü siyasi ufkunu grup ve parti çıkarıyla kapatmış yapıları, ortak geleceğimizin geniş ufkuna yöneltmek hiç de kolay değildir.

Yerel Yönetimler

Yerel ölçekte
gerçekleştirebilecek
güçlü ve sağlam bir
demokratik yönetim
ve kurumlaşma
aynı ölçüde ülkede
demokrasinin
gelişmesine de
yardımcı olacaktır.

Ümit Tektaş

Yerel yönetim sistemi belediye, il özel idaresi ve köylerden oluşmaktadır. Yerel yönetimlerin içinde bulunduğu koşullar demokratik halk katılımına yeterince olanak vermeyen ve merkezi yönetimin ağır yönetsel vesayeti altında ezilen ve bocalayan bir görünüm sunmaktadır.

Yerel yönetimler, karar organları doğrudan halk oyuyla belirlenmiş ve yetki alanları içinde kendilerine verilmiş hizmet sorumluluklarını kendi öz gelir kaynaklarıyla gerçekleştirebilen, iç örgütlenmeleri, personel dü-

zeyleri ve çalışma programları üzerinde tam ve kesin serbestliğe sahip kamu yönetimleridir.

Yerel yönetimlerin gelişme düzeyi büyük çapta merkezi yönetimin istediği ve izin verdiği ölçülerde oluşmuştur. Biçimsel demokratik görünümeleri, olması gereken özelliklerin varolduğunu göstermesine karşın ülkemizdeki yerel yönetimler kendilerine verilen yetki, görev, sorumluluk, rol ve statüleri gereğince yerine getirebilecek olanak ve koşullara kavuşmamışlardır.

Oysa yerel yönetimler demokratikleşme sürecinin ülke ta-

banına yaygınlaştırılmasında en kritik yararı sağlayabilecek bir araç olma özelliğine sahiptir.

Yerel ölçekte gerçekleştirebilecek güçlü ve sağlam bir demokratik yönetim ve kurumlaşma aynı ölçüde ülkede demokrasinin gelişmesine de yardımcı olacaktır.

Bu nedenle;

Yerel yönetimleri güçlendirmek için savunma, adalet ve dışişleri gibi devletin üstlenmesi gereken konular dışındaki görevler yerel yönetimlere verilecektir.

Valiler, kaymakamlar ve emniyet müdürleri de belediye başkanları gibi seçimle gelecek, görevden alınmaları da ancak ya halkın oyuyla, ya da yargı kararıyla olacaktır. Yerel yönetimler birer yerel parlamento gibi çalışacaklardır.

Sağlık, eğitim, kamu düzeninin sağlanması gibi işler yerel yönetimlerin görev alanına bırakılacaktır.

Günümüzde tüm etkileriyle yaşanan hızlı kentleşme süreci yerel yönetimlerimizi karmaşık, giderek büyüyen ve katmerleşen sorunlar yumağıyla karşı karşıya bırakmıştır. Yerel yönetimler bir yandan mevcut hizmetleri daha yaygın ve daha iyi sunmak zorunda kalırken, öte yandan yeni ve farklı kentsel hizmetlere olan talebi karşılamaya çalışmaktadırlar. Bu kapsamda giderek artan ve çeşitlenen hizmet talebini sınrılı ve giderek azalan kaynaklarla göğüslemek zorunda kalan yerel yönetimlerde "yönetim" olgusu, her geçen gün daha büyük bir önem kazanmaktadır.

İkibinli yılların eşiğinde, günümüzün uluslararası ortamında yaşanan hızlı gelişim ve değişim süreci, yönetim olgusunu giderek ön plana çıkarmaktadır. Buna pa-

ralet olarak; hizmete dönük halkın katılımını sağlayan, yaratıcı ve girişimci yönetime gereksinim de artmaktadır.

Yerel yönetimlerde, yeniliklere açık, başarıyı özendiren ve ödüllendiren bir yaklaşımla yeni ve çağdaş yönetim teknikleri geliştirilmesi ve kurumlaştırılması gerekmektedir. Bunun yolu yerel yönetimlerin kurumsal yapısının iyileştirilmesinden ve yönetimin geliştirilmesinden geçmektedir.

Türkiye'de yerel yönetim ideolojisi çağın gereklerine ve katılımcı esaslara dönük projelere kapalıdır. 1925'te kurulan Cumhuriyet'in o döneme özgü yerel yönetim yasaları, günümüz Türkiye'sinin gereklerine yanıt vermekten uzaktır. Bu durum, yerel yönetimler alanında etkin, çağdaş ve hizmete dönük yasaların çıkartılmasını ve yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılmasını zorunlu kılmaktadır.

Günümüzde yaşanan hızlı değişim ve gelişim süreci ile 1923'ler Türkiye'sinde hazırlanan Belediye, İl Özel İdaresi ve Köy Yönetimi Yasaları paradoks halindedir. 1985 nüfus sayımında Türkiye'de kentsel nüfusun köy nüfusunu aştığını görmekteyiz. 2000 yılında ise, Türkiye nüfusunun 70 milyon, kent nüfusunun ise 50 milyon olacağı tahmin edilmektedir. Bir yandan hızlı kentleşme diğer yandan sabit kaynaklar ve yerel yönetimin gereklerine yanıt veremeyen yasalar. Bu çarpıklık, kentsel yaşamda ciddi ve karmaşık sorunlara yol açmaktadır. Etkili ve isabetli bir yerel yönetim olgusu, ancak merkezin vesayetinden kurtulmakla mümkündür. Diğer bir deyişle merkezi yönetimin, yerel yönetim üzerindeki "yönetiş erk"inin küçülmesi ile mümkün-

Yerel yönetimlerde, yeniliklere açık, başarıyı özendiren ve ödüllendiren bir yaklaşımla yeni ve çağdaş yönetim teknikleri geliştirilmesi ve kurumlaştırılması gerekmektedir. Bunun yolu yerel yönetimlerin kurumsal yapısının iyileştirilmesinden ve yönetimin geliştirilmesinden geçmektedir.

Ekonomideki kötü gidiş, Kürt sorunundaki siyasi beceriksizlik ve bölgelerarası gelir farklılıkları ürküntü verici bir göç dalgası yaratmıştır. Belli merkezlere yönelen bu nüfus hareketi, kentsel yaşamı ve yerel yönetimleri olumsuz şekilde etkilemektedir. Bir yandan uçsuz bucaksız İstanbul şehri, diğer yandan nüfusu hızla artan Diyarbakır. Bu iki örnek, ülkenin kentsel yaşamında önemli köşe taşlarıdır.

dür.

Ekonomideki kötü gidiş, Kürt sorunundaki siyasi beceriksizlik ve bölgelerarası gelir farklılıkları ürküntü verici bir göç dalgası yaratmıştır. Belli merkezlere yönelen bu nüfus hareketi, kentsel yaşamı ve yerel yönetimleri olumsuz şekilde etkilemektedir. Bir yandan uçsuz bucaksız İstanbul şehri, diğer yandan nüfusu hızla artan Diyarbakır. Bu iki örnek, ülkenin kentsel yaşamında önemli köşe taşlarıdır. Megapolleşen İstanbul artık yönetilemiyor. Diyarbakır ise bir "büyük köy" görüntüsü vermektedir.

Göç dalgasının yarattığı sorun ve bunun beraberinde meydana gelen gecekondulaşma yerel yönetimlerin ciddi açmazları haline gelmiştir. Demokratik katılım ve halka yakınlıktan yoksunlaşan yerel yönetimler; rantların bölüşüldüğü, para ve güç odaklarının servetlerine servet kattıkları söylentilerine hedef olmak durumuna düşürülmüşlerdir. Giderek Türkiye toplumunun tümünün sorunu haline gelen gecekondu sorununu çözüme kavuşturmak için merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin sıkı işbirliğine gerek vardır. Gecekondu mafyalaşmasının önüne geçmek için kentsel arsaların oluşturulması ve toplu konut alanlarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de sözde çok partili dönemden bugüne değin yerel yönetimler sorununa halkın esenliğini ve demokratik katılımı esas alan tarzda yaklaşılmamıştır. Bu alanda iktidarı ve muhalefeti ile mevcut düzen partileri köklü ve esaslı dönüşümleri gerçekleştirmemiş, bu yönde hiçbir yasal ve yönetsel adım atmamış-

tır. Son yıllarda yeni bir yasal düzenleme ile oluşturulan Büyükşehirler, yerel yönetim anlayışında değişme ve gelişmeye başlangıç sayılmışsa da etkili ve gerekli tedbirler alınamamış, yeni düzenlemeler yapılamamıştır. 3030 sayılı yerel yönetimler yasası (ki bu yasa büyükşehir belediyeleri oluşturmakla ilgilidir) sihirli bir değnek olarak görülmüş, bu alandaki sorunların çözüldüğü düşünülmemiştir.

Oysa sağlıktan eğitime; ulasından denetime ve iç denetim düzenlemelerine değin bir dizi sorun yerinde durmaktadır. Bu sorunlar için çokça laf edilmesine rağmen gerekli adımlar atılmamıştır. Açık ki, yerel hizmetlerin halka yakınlığa ve demokratik katılıma büyük gereksinimi vardır. Böyle bir yerel yönetim başarıya ulaşacaktır. Yukarıda ifade ettiğimiz kimi acil sorunların çözümü yerel yönetimlerin, genel demokrasiye katkısını arttıracaktır.

Gecekondulaşmadaki mafyalaşmayı engellemek, gelir rantlarının bölüşülmesini durdurmak, belediyelerin imkan ve araçlarını keyfi ve şahsi çıkarlar için kullandırmaktan kurtarmak için; daha çok kentleşme bilinci, daha çok açıklık ve daha çok iç denetim anlayışını benimsemek gerekmektedir.

■ YÖNETİMDE YENİ BİR SOLUK

Türkiye'de iktidar ve muhalefet; dönemine göre daha çok "sağ", dönemine göre biraz daha "sol" tandanslı siyaset yapagelmışlerdir.

Ne var ki, Türkiye toplumunun sorunlarına köklü ve gerçekçi çözümler getirememişlerdir. Talan ve yolsuzluk üreten düze-

ne karşı çıkamamış, ya da çık-mak istememişlerdir. Bir yandan düzen partilerinin beceri ve liya-kat eksikliğini teşhir etmek di-ğer yandan politika ve proje üre-terek güçlü bir seçenek olmak için, hızla değişen ve gelişen bu çağda, geniş halk yığınlarının kokuşmuş düzene karşı tepkisini örgütlemek gerekmektedir. Hak-tan yana olabilmek, kişilerin iyi niyeti ile sağlanabilecek bir er-dem değildir. Siyasal tercihler ve bunun gereği olan davranışlar kişileri, grup ve toplum kesimle-rini biçimlendirmektedir.

■ Yeni Bir Işık ve Yeni Bir Soluk İçin:

-Yerel yönetim olanaklarını geniş halk yığınları yararına, ço-ğulcu, demokratik, katılımcı ve halka açık bir tarzda kullanmak;

-Yerel yönetim olanaklarını rasyonel kullanarak, halkın ön-celikli ve acil ihtiyaçlarını karşı-lamak için yerinde ve zamanında doğru olarak seferber etmek;

-Yerel yönetimlerin çıkarıcı grupların paylaşım alanı ve aile şirketleri haline getirilmelerine fırsat vermemek;

-Geniş halk yığınlarının ist-emleri doğrultusunda bir seçe-nek sunmak;

-Kamu hizmetleri içinde tü-keticinin seçeneklerini arttır-mak;

-Yerel yönetimde demokratik denetim mekanizmalarını güç-lendirmek;

-Etkinliği ve verimliliği art-tırmak;

-Halka dönük hizmet sağla-mak;

Daha çok açıklık, daha çok katılımıcılık ve daha çok denetim projeleri geliştirmekle olanaklı-dır.

Özendiren ve ödüllendiren

bir yerel yönetim olgusunu ha-yata geçirmeliyiz. Yerel yönetim kaynaklarını denetlenebilir açık-lıkla değerlendirmeliyiz. Gelir ve giderleri halk temsilcilerine, demokratik kitle örgütlerine, meslek odalarına ve bizzat hal-kın kendisine her yılın Aralık ayında açıklamalıyız. Halkın si-yasete ve siyasetçiye duyduğu güvensizliği kırmalıyız.

Kentin ve kentlinin 'ana'sı' olan yerel yönetimlerin, yediden yetmişe, a'dan z'ye insanların tüm sorunlarıyla ilgilenmek zo-runda olan bir kurum olduğunu insanımıza kanıtlamalıyız.

Bunun için;

1- Yönetimin Başarılı Kılın-ması

2- Kentsel Projelerin Uygula-nması

■ 1- Yönetimin Başarılı Kılınması:

a- Başarılı yerel yönetim, gö-ğüslemesi gereken sorunları ve önceliklerini saptar. İş yapmanın önüne dikilen yapısal ve siyasal, yasal ve çevresel engellerle mü-cadele etmeli, sorunlara süratle çözüm bulmalıdır.

b- Başarılı yerel yönetimin ayırdedilmiş ve tanımlanmış bir "ahlak yapısı" ve "değerler siste-mi" personel tarafından kavran-malı ve benimsenmelidir.

c- Halka yakınlık; yerel yö-netimlerin varlık nedeni olan belde halkı ile çeşitli düzeylerde ve kesintisiz olarak yakın ilişki-lerin kurulmasını içerir. Başarılı yerel yönetimler, halka yakınlığa ve halkın katılımına önem verir-ler; hemşehrilerin sorunlarına ve taleplerine duyarlı ve cevap veri-cidirler.

d- Başarılı yerel yönetimler, kentsel projeler üretmek, belde halkının gereksinimlerini karşı-

lamak konusunda girişimcidir-ler. Kaynak sıkıntısı çektiklerin-de dahi, yaratıcı çözümleri uygu-lamaya koyarlar. Yeni hamleler için ortam hazırlarlar.

e- Başarılı yönetim, persone-li ile iç içedir. Onunla yakın iliş-kileri vardır. Personeline güve-nen ve personele güven verendir. Personellerini dinlerler, onlara yetkin ve saygın insanlar olarak davranırlar. Personeli en vazge-çilmez kaynak olarak görürler.

f- Yerel yönetimin varlık ne-denini ortaya koyan en önemli öge, görev anlayışı ve hedefleri-dir. Başarılı yerel yönetimler, görev anlayışlarını ve hedefleri-ni, değişen kaynaklarına ve hem-şehrilerin gereksinim ve taleple-rine göre değerlendirirler; görev anlayışlarını, yerel yönetimin hedeflerinin ve yerel topluluğun temeli olarak algırlar; bu çer-çevede hizmetlerin sürekli etkin ve verimli bir biçimde sunulma-sını sağlarlar.

g- Başarılı yerel yönetimler-de, köhne, bürokratik yapıların olumsuz etkileri en aza indiril-miştir. Başarılı yönetimler yetki devrini özendiren, merkezden yönlendirmeyi ilkeli bir düzeyde tutan kurumsal işleyişi karma-şıklaştırmaktan çok kolaylaş-tıran, basit ve işlevsel bir yapıya sahiptirler.

h- Siyasal ilişkiler, yerel yö-netimler açısından özel bir önem taşır. Bu ilişki, seçilmiş organlar-la atanmış kadrolar arasındaki ilişkileri ve çalışma ortamını bi-çimlendirir. Siyasal istikrarın oluşmasını ve korunmasını sağ-lar. Başarılı yerel yönetimlerde, politika oluşturucular ile her dü-zeydeki personel arasında olum-lu, açık, saygılı ve karşılıklı des-teğe dayalı ilişkiler egemendir. Siyasetçi ve personel arasındaki

ilişki ile bu ikilinin halkla ilişkisi açık ve saydamdır.

■ 2- Kentsel Projelerin Uygulanması:

Türkiye'de yaşanan kentleşme süreci içinde bir yandan kentlerin ölçeği, diğer yandan kentsel gelişme özellikleri değişmektedir. Hızlı kentleşmenin beraberinde getirdiği nüfus artışının yanı sıra, kentsel nüfusun niteliği ve bileşimi ile büyük kentsel alanların demografik yapısı da sürekli bir değişime uğramaktadır. Bu gelişmelere paralel olarak, kentlerin sorunları ve bunları çözmek için gerekli projelerin nitelikleri ve boyutları da değişmektedir.

Öte yandan başdöndürücü bir hızla gelişen teknoloji, büyük kentsel alanlardaki yerel yönetimlerin, diğer yönetimlerle ve hemşehrilerle ilişkilerini etkilemekte ve değiştirmektedir. Günlük yaşamın, hizmetlerin, eğitimin, ticaretin ve üretimin niteliğini değiştiren teknolojik gelişmeler ilişkileri kolaylaştırmakta ve hızlandırmakta, buna karşılık işlerin yerine getirilme yol ve yöntemlerini değiştirerek sorunları daha karmaşık bir duruma getirmektedir.

Teknolojinin kent hizmetlerini geliştirmedeki potansiyeli, yerel yöneticileri yeni taleplerle ve yeni tür yerel yönetici hemşehri ilişkileriyle yüz yüze getirmektedir.

Ulaşım, iletişim ve yönetimler arası ilişkiler konusundaki gelişmeler, metropoliten alanları, birbiri ile sıkı ilişki içinde olan merkezler durumuna getirmiştir.

Bu gelişme ve değişme sürecinin kavranması, yerel yönetim konusunda yeni anlayışlara ve arayışlara yol açmaktadır. Bu

kapsamda yerel yönetimlerde yeni ve dinamik bir "yönetim kültürü" anlayışının gelişmeye ve yerleşmeye başladığı görülmektedir.

Bu bağlamda, yerel yönetimde kurumsal değerlere bağlı, insana yönelik, geleceğe dönük, yaratıcı ve girişimci dinamik, esnek ve rasyonel yönetsel yapıların ve tekniklerin geliştirilmesi ve kurumlaştırılması söz konusudur.

Yerel yönetimlerin bu yöndeki çabalarının ayrılmaz bir parçası niteliğini taşıyan "proje yönetimi" olgusu da, yönetim sürecinin genel çerçevesi içerisinde, hakettiği yeri almaya başlamıştır.

Kentsel projelerin böylesine ön plana çıktığı bir bağlamda "proje" olgusuna ve "proje yönetimi"ne duyulan gereksinime daha yakından bakılması zorunlu olmaktadır.

Proje sözcüğünün ansiklopedik tanımı "belirli bir plan ya da tasarım, çok iyi tanımlanmış bir araştırma, planlı bir girişim" gibi özlü bir şekilde ifade edilmektedir. Proje, daha geniş bir biçimde şöyle ifade edilebilir:

Proje, öngörülen hedeflere belirli bir süre içerisinde ulaşmak amacıyla yönelik olarak, mali, insani ve maddi girdileri planlı bir çalışma içinde bir araya getiren ve kendi içerisinde bir bütünlük taşıyan yatırım ve faaliyetler paketidir.

■ Yerel Yönetimler Kentin ve Hemşehrinin "Ana"sıdır;

Beşikten mezara insanların sorunlarıyla ilgili olan yerel yönetimler, bir bakıma hemşehrilerin "ana"sıdır.

Yerel yönetimlerin yetki alanına giren projeler, etkinlikler ve

Özendiren ve ödüllendiren bir yerel yönetim olgusunu hayata geçirmeliyiz. Yerel yönetim kaynaklarını denetlenebilir açıklıkla değerlendirmeliyiz. Gelir ve giderleri halk temsilcilerine, demokratik kitle örgütlerine, meslek odalarına ve bizzat halkın kendisine her yılın Aralık ayında açıklamalıyız. Halkın siyasete ve siyasetçiye duyduğu güvensizliği kırmalıyız.

insan hayatını direkt etkileyen; beslenme ve barınma ile ilgili sorunlara değinmekte fayda görmekteyiz.

■ Ulaşım:

Kent yaşamını en çok etkileyen öğelerden biri de ulaşım. Bunun için toplu taşımada daha çok kapasite ve daha çok düzenlilik esas alınmalıdır. Mevcut otobüs taşımacılığını geliştirmenin yanı sıra trafik düzenlemesinden alt ve üst geçitlere; kavşakların yeniden yapılandırılmasından, yeni servis yollarının açılmasına kadar bir dizi proje geliştirilmelidir.

Başarılı bir yerel yönetim, toplu taşımada raylı sistemi ve metroyu devreye sokar. Çünkü bunlar dünyada en çok kabul gören ve ulaşımı kolaylaştıran yöntemler olarak benimsenmiştir.

Düzenli bir taşıt akışı için otoparklar yapılmalıdır. Çok katlı ve yeraltı otoparkları en uygun olanıdır.

Siteler ve iş merkezleri taşıt akışı ve şehir trafiğini rahatlatmak amacı ile otoparklara kavuşturulmalıdır.

■ Sosyal Faaliyetler ve Danışmanlık Hizmetleri:

Yerel yönetimler, sosyal faaliyet ve danışmanlık hizmetleri bakımından çağın ve hemşhri-lerin talebini gözetmek durumundalar. Bu bağlamda halka yakınlık ve sosyal etkinlikler için halkın gereksinimlerine dönük proje üretilmelidir. Semtlerde ve halkın yoğun olarak yaşadığı merkezlerde halkın sorunlarını dinleyen, halka yardımcı olan Belediye Danışma Ofisleri kurulmalıdır. Bu ofisler danışma hizmetleri yanında, dilek ve önerileri de değerlendirmelidir.

Yoksul ve başarılı öğrencilere yurt ve burs olanakları yaratılarak, gençlerimizin eğitimine katkı sağlanmalıdır.

Bedensel özürliülere iş olanakları yaratılmalıdır. Hükümlü kimselerin yeniden ekonomik yaşama kazandırılmaları için projeler geliştirilmelidir.

Yaşlılara huzurevi, yoksullara aşevi gibi sosyal tesisler projelendirilmelidir.

■ Kültürü Yaşatma ve Geliştirme

Halka açık Belediye Halk Kütüphaneleri oluşturularak her türlü bilimsel yayın, okuyucu ve araştırmacıların hizmetine sokularak, çocuklar için eğitici kitapların basımı sağlanarak, ortak çalışma alanları projelendirilecektir.

Kültür festivalleri ile kültürel etkinliklerin zenginleştirilmesi hedeflenecek, halkımızın yüzyıllardır yarattığı tüm tarihsel zenginliklere sahip çıkılarak; kültür ve tarihsel zenginlikler olanaklar ölçüsünde korunacaktır.

Kentlerimizin bulvar, cadde ve sokak isimleri, tarihi ve kültürel değerler dikkate alınarak yeniden belirlenecektir.

■ Çevre:

Çevre temizliği; evimizden başlayarak her adımda karşılaşmak zorunda kaldığımız bir sorundur. Başlıca kentsel çevre sorunları; su kirliliği, hava kirliliği, düzensiz kentleşme, katı atıklar ve gürültü kirliliğidir.

Evimizin içine kadar yansıyan kirlilik; teknik ve yasal araçların kullanılmasının yanı sıra; bilgi toplama, değerlendirme ve kararlı bir yönetim ile en aza indirilebilir. Bunun için katı atıkları geri kazanımdan, taşıma ka-

Beşikten mezara insanların sorunlarıyla ilgili olan yerel yönetimler, bir bakıma hemşehrilerin "ana"sıdır. Yerel yönetimlerin yetki alanına giren projeler, etkinlikler ve insan hayatını direkt etkileyen; beslenme ve barınma ile ilgili sorunlara değinmekte fayda görmekteyiz.

pasitesine kadar bir dizi yöntem kullanılabilir.

Çevre düzenlemesi ile ilgili olarak, yeşil alanlar, park ve bahçeler için proje üretilerek, yeşil alan oranı dünya standartlarına getirilmelidir. Çöplerin toplanmasında ve değerlendirilmesinde çağdaş yöntemler uygulanacaktır. Çöplerin depolanmasında, çevre kirliliğini önleyen ve geri kazanımı esas alan projeler hayata geçirilecektir.

■ Sağlık:

Halkın sağlığı en başta yerel yönetimleri ilgilendirir ve onların sorunudur. Çünkü bir insanın yaşaması için gerekli tüm koşullar belediyenin denetimine ve iznine tabidir. Et, süt, yumurtadan konut sağlığına, içme suyuna kadar tükettiğimiz ve koruduğumuz her şey belediyelerin yetki ve denetimleri altındadır.

Bunun için halkın sağlık sorunlarına sahip çıkılarak; hastaların bekletilmeden, düşük ücretle muayene ve tedavi edileceği Belediye Hastanesi ve semt poliklinikleri kurulacaktır. Tabip Odaları Birliği ile işbirliği yapılarak Koruyucu Hekimlik Kurumu'nun oluşturulması sağlanacaktır.

Halk sağlığına zararlı maddeleri satanlar teşhir edilerek, sorumlular hakkında gerekli işlemler yapılacaktır.

Çocuk sağlığının önemi ortadadır. Bu bağlamda, kar amacı gütmeyen Belediye Kreşleri kurularak, çalışan ailelerin durumu kolaylaştırılacak, çocukların sağlıklı yetişmesi ve iyi bakılması sağlanacaktır.

■ Konut:

Planlı şehirleşmeyi hedefleyen bir yerel yönetim anlayışı

benimsenmelidir. Toplu konut projeleri özendirilmelidir. Yol, su ve kanalizasyon sorunlarının çözümlendiği alanlarda kondu-laşma engellenmelidir. İmar planları gözden geçirilerek, revize planlarla günün gereklerine yanıt veren planlar haline getirilmelidir.

Arsa vurgunculuğu ve inşaat mafyası önlenecek, toplu konut projeleri için gerekli arsalar, uygun bedel ve ödeme koşulları ile temin edilecek bu projeleri gerçekleştirenler ödüllendirilecektir.

Spor kültürüne katkı yapıl-cak, hemşehrilerin beden ve ruh sağlığını geliştirici nitelikteki spor merkezlerinin projelendiril-mesi hedeflenecektir. Amatör sporun geliştirilmesi ve yaygın-laştırılması teşvik edilerek des-teklenecektir.

Tarihi ve turistik değerler ye-niden gözden geçirilerek, şehir turizminin gelişmesi için turiz-mini özendirme programları ha-zırlanacaktır. Kente gelen turist-lere yardım amacıyla Turizm Danışma ve Rehberlik Büroları kurulacaktır.

Plansız kentleşmenin önüne geçilecek, konut mezarlığına ve beton yığına dönüşmüş bölge-lerin ıslahı ve yeniden düzenlen-mesi için projeler geliştirilecek-tir.

■ Demokratik, Katılımcı Yerel Yönetim:

Yerel yönetim olanakları ge-niş halk yığınlarının yararına, çoğulcu, demokratik halka açık ve katılımcı bir tarzda kullanılacaktır.

Yerel yönetim olanakları hemşehrinin öncelikli ihtiyaçları için yerinde ve zamanında, doğ-ru olarak kullanılacaktır.

Yapılacak işlerde; yerel yö-

Halkın sağlığı en başta yerel yönetimleri ilgilendirir ve onların sorunudur. Çünkü bir insanın yaşaması için gerekli tüm koşullar belediyenin denetimine ve iznine tabidir. Et, süt, yumurtadan konut sağlığına, içme suyuna kadar tükettiğimiz ve koruduğumuz her şey belediyelerin yetki ve denetimleri altındadır.

netim çalışanlarının, demokratik kitle örgütlerinin, meslek odalarının, kooperatif ve sendikaların görüş ve önerileri de alınarak, demokratik, katılımcı bir yerel yönetim anlayışı uygulanacaktır.

Bu amaçla, demokratik kuruluşların temsilcilerinden oluşan Danışma Kurulu oluşturulacaktır. Bu kurul, periyodik toplantılarla kent sorunları hakkında görüş ve önerileri tartışacaktır.

■ Halka Dönüklük ve Saydamlık:

Yerel yönetimin tüm çalışmaları halka açık olacaktır. Bir bülten çıkarılarak, yapılan ve yapılacak işler için hemşehri bilgilendirilecektir. Halktan gelen eleştiri ve öneriler değerlendirilecektir.

Belediye Meclis Toplantısı, direkt ya da dolaylı olarak halka açık hale getirilecektir.

Mahalle muhtarları ile aylık toplantılar yapılarak, kentin sorunları ile ilgili görüş ve öneriler tartışılacaktır. Belediye Başkanı'nın halkla doğrudan ilişkisini sağlayacak toplantılar düzenlenecektir.

Belediyelere eleman alınırken, kayırma yerine ihtiyaç ve yeterlilik gözetilecektir.

Şaibeleri ve söylentileri ortadan kaldırmak için; yerel yönetimin tüm hesaplarını, yukarıda değindiğimiz "Danışma Kurulu" aracılığıyla, tüm halka, her yılın Aralık ayında açıklamak, demokratik ve saydam yönetimin gereğidir.

Aynı duyarlılık geçmiş yöneticilerin yaptıkları harcamalar için de geçerli olacaktır.

■ İşbirliği:

- Kentin tüm sorunlarına bilim adamları, uzmanlar, üniversiteler ve ilgili kuruluşlar ile birlikte bilimsel çözümler üretilecektir.

- Altyapı sorunları çözümlendirilirken, ilgili kamu kuruluşları ile yakın işbirliği sağlanacaktır.

■ Gecekondular:

Gecekondular Türkiye'nin yoksul insanların yaşadığı, yerel yönetim hizmetlerinin sınırlı ölçüde ulaştığı "Kent Köy"leridir.

Bir yandan gecekondu yapımına yol açan nedenleri ortadan kaldırmaya çalışırken, diğer yandan da gecekonduların yaşanabilir hale getirilmesi için çağdaş ve etkili projeler üretilecektir. Altyapı çalışmalarında, çevre düzenlemelerinde ve daha birçok projeyi gecekondu semtlerinden başlatmaya, kentin geleceği ve kentli bilinç açısından önem verilecektir.

Demokratik ve Halka açık bir yönetim için;

Hizmeti yoksul ve gecekondu mahallerinde başlatmak için; Yaşanabilir bir kent için;

Tüm halkı iktidar yapmak için;

Hep birlikte yeni bir soluğa, yeni bir ışığa...

Not: Bu taslağın hazırlanmasında, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nın "Yerel Yönetimlerin Geliştirilmesi Programı El Kitapları Dizisi"nden faydalanılmıştır.

Bir yandan gecekondu yapımına yol açan nedenleri ortadan kaldırmaya çalışırken, diğer yandan da gecekonduların yaşanabilir hale getirilmesi için çağdaş ve etkili projeler üretilecektir. Altyapı çalışmalarında, çevre düzenlemelerinde ve daha birçok projeyi gecekondu semtlerinden başlatmaya, kentin geleceği ve kentli bilinç açısından önem verilecektir.

Heciyê Cindi û romana wi;

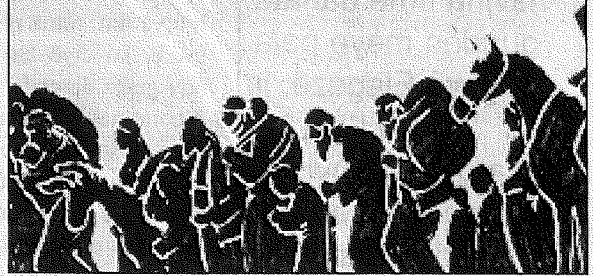

Hewari

Heciyê Cindi

HEWARI

roman

Heciyê Cindi

Cewari, sala 1908-a
lî Qeza Qersê, gundê
Emençayirê jî dayka
xwe bûye. Wê demê
Qers dî bîn bandora
dewleta Êrîs da bû.
Sala 1914-a dest bî
şerê Hemdînyayê
Ewlin dibe. Cihan lî
hev dikeve. Dewleta
Osmaniyê berê şûrê
xwe dide gelê
Êrmeni.

Eskerê Boyik

Wextê mirov lî pala
çiyaki diji, lî nav
qûç û newal, geli,
mêrg, zozanê wi
digere (ilahi xortaniyê da), tê bê-
jî bilîndayi, reng û rewşê wi ew-
qas navine. Her tişt jê ra sade û
tebyeti tîen xuyakirin. Bêxem jî lî
ber xîsûsi, nexş û nigara ra der-
baz dibe, gelek tiştî jî navine.

Lê gava jî çiyayê xwe dîr di-
keve, dî nava deşt û quçên xerib
da lî pey xwe dinhêre, nû bilin-

daya çiyê, bedewiya mêrg-çi-
man, geli-gebozê wi, tem û zela-
liyê avên kaniyê sar, xweşî û ba-
şiyê zozanê xwe texmîn dike...
Bira xan dike û tê derdixê, ku
ew jî pirtik jî wi axê ye...

Ez vi warê xerib rûniştîme,
pey xwe dinhêrim û nû texmîn
dikim, ku ez dî nava malbatek
rewşenbiraye çawa da mezin bû-
me: Kê bûne mamostayê min?
Min pîsmamti, hogîrî û hevaltî bî
kê ra kirye?

Ez bî navê wan xwe kubar û serbîlind dîbinim: Erebe ŞEMO, Heciyê CINDÎ, Eminê EVDAL, Qanatê KURDO, Şikoyê HESSEN, Fêrikê ÛSIV, Qaçaxê MIRAD, Nado MAXMÛDOV, Casimê CELİL, Mikayêlê REŞÎT, Eliyê EBDILREHMAN, Şehidê ÎBO, Ûsivê BEKO...

Nav pîr in, biranin kûr, dûr û şirin. Mîn tek navê hinek remetiya da. Her yek bîlindayik, maqûlek, şirhelal û karkirê kûltûra gelê xwe...

Eger Kurdê Ermenistanê, Gurcistanê, rêspublikayên Asya Navin û parek ji yê Azêrbaycanê nehelyane, mane, zîman, çand, deba kal-bava bir nekîrîne, dî wi wari da emekê van rewşenbirê me pîr e.

Kar û barê Kurdê Ermenistanêyî kûltûrî-çandî bî radyoya Yê-revanêye zîmanê kurdi, ji gelê welêt ra ji bû bir û baweri. Wana ji ruhê Kurditiyê demekê ji wur standin.

Ez ked û karê rewşenbirên me yê dîn, nîmz nakim. Lê heqî ew e, ku ciyê Heciyê Cîndî dî nav gîşka da cuda bû. Ew, te yê bigota malxê wê malbata rengin bû, xemxur û rêvabirê gîşka.

Ew havina timê dahate gundên meye pala çiyayê Elegezê, ji devê kal-pîra zargotîn dînivîsin. Dema ew dîhat, dî nav gel da beladîbû, digotîn Heciyê Cîndî hatiye. Em zarok, tomi lî ser hev dîbûn û me ji dûr va lê mêze dîkîr. Gel pîr hiş lê dîkîr, qedirê wi zanîbûn. Gîşka bî serbîlindî û kubarî cem gelê cînar navê wi dîdan.

Sala 1961-ê, wexta ez lî bajarê Yêrêvanê ketime xwendîna bîlind, rojêke payîzê, mîn devtera xwe ya helbesta hîlda, çûme Akadêmya Ermenistanêye Zan-yaryê, cem Heciyê Cîndî.

Ew rasthatin qet ji bîra mîn naçe.

Naha dilê mîn davêje, şerm dîkîm, gavekê pêş da dîçim, gaveke paş da. Ha dîxwazim paş da vegerim, çûyîna xwe ji rojêke dî ra bîhêlim, ha ji dîfîkîrîm: "Vê rojê çêtir tûne."

Xulese, ha mîn culet da xwe, ha poşman bûm, gîhiştim ber derê oda wi. Wi çaxi ew serokê Sêksiya Nîviskarê Kurda bû rex Yekitiya Nîviskarên Ermenistanê û Beşa Rohîlatzanîyê ya Akadêmya Ermenistanê da serokê koma Kurdzanîyê bû.

Ez lî ber derê oda wi sekînim, şerm dîkîm, dêrî bîkutim, herme hundur. Mîn derî kuta. Ji hundîr deng hat: "Mîtêk!" (Yanê warne hundur).

Mîn derî vekîr. Dî odê da ew tenê bû. Bî beşereke xweş lî mîn nêhêrî.

- Tu Kurd î?

Mîn serê xwe hejand.

- De pêş da warê, şerm neke! Ware lî ser vî kursiyê rûnê.

Ez lî ser kursiyê ku wi nişan dabû, rûniştim. Mîn xwe da nas-kîrîn.

- Erê, erê tu ew xortê Belî yî ji Qundexsazê. Ez te, seva xwendîna bîlind pîroz dîkîm... Qundexsaz, -ewî navê gundê me wekîland, demêke kete navê mîtala,- gundê we da 30 sal berê mîn dersdari kîrye. Kurmaciya gundê we xweş e... Wura mîn him dersê zîmanê kurmancî dîda zarokê gund, him ji jî wan hîni kurmancî dîbûm... Wextekî dijwar bû... Lê heta naha çîma nayêyî xanê, pîsmam! Xwendekarê me gîşk tîn-dîçîn. Ji mîn ra gotî yekî Qundexsazê ji Înstîtûtê hatiye hîldan... Bela dîbûrîne, ha!

Mîn tê derxist, wekî ew idî derheqa mîn da zane.

Guhê ronakbirên me lî ser her

Ez ked û karê rewşenbirên me yê dîn, nîmz nakim. Lê heqî ew e, ku ciyê Heciyê Cîndî dî nav gîşka da cuda bû.

Ew, te yê bigota malxê wê malbata rengin bû, xemxur û rêvabirê gîşka. Ew havina timê dahate gundên meye pala çiyayê Elegezê, ji devê kal-pîra zargotîn dînivîsin.

Dema ew dîhat, dî nav gel da beladîbû, digotîn Heciyê Cîndî hatiye. Em zarok, tomi lî ser hev dîbûn û me ji dûr va lê mêze dîkîr. Gel pîr hiş lê dîkîr, qedirê wi zanîbûn. Gîşka bî serbîlindî û kubarî cem gelê cînar navê wi dîdan.

qewımandınêkê bû, ku jiyana gel da dîbû. Wana qımeteki mezin dıdan xwendın û pêşdaçûyînê. Hersal çı jı destê wan dahat dıkirin, weki jı ciwanê Kurd gelek zaningehê Ermenistanê da qebûlbın. Dıçûne cem dersbêj, profêsor û serokên zaningeha, navçiti dıkirin; jı wan hivi dıkirin, dostaniya xwe wan ra dıdane kêraninê... Pey êntiyamê qebûlbûnê, idi Yêrêvanê da cıvaka Kurda teva zanıbûn çend xort û keç ketine xwendina bılind.

Dest pê kır hınek xweşi û laqirdi derheqa qebila Bela û gundê me da gılı kır. Em tev kêfxweş bûn. Jı berbırbûna wi, mın jı bira kır, ku eva Heciyê Cındi ye, nıviskar û ulmdareki mezin e. Pê ra ketime xeberdanê...

- Usan e tu nebiyê serokê êla Hesenıya Üsiv Begê yi. Tu zani xwendiyê ewıl lı nava Kurdê Êzdiyê Ermenistanê da kalkê te bûye. Paşê bû endamê parlamênta dewleta Ermenistanê. Bavê wi: Hesen Axa serokê Êzdiyên Ürisê bû. Cara ewıl ewi lawê xwe şande xwendinê û wi edetê bêkêr, ku digotin: "Xwendın jı Êzdiya ra heram e" jı nava gel rakır. Bı navçitiya wi, sala 1900-i dewleta Üris lı sê gundên me, Êzdiyên Kurd da (Zor, Qundexsaz, Bacelû) mektebê zımanê ürisi vekırin û kire lı ser xelqê, ku zarokê xwe bışınine mektebê.

Rast bêjim mın ew melûmeti nû dıbihistin. Ez seva gılıki dın çûbûm, lê ewi serecema axaftinê usa guhestibû, ku mın nızanbû çawa mena hatina xwe jê ra bêjim. Waxt jı derbaz dıbû... Ewi jı derheqa gundê me, mala kalkê mın da digot, ha digot. "Heyran eva evqas tışt jı ku zane, -ez dıfıkırım û mın qırar kır mena hatina xwe jı rojeke dın ra bıhêlm,

xatirê xwe jê bıxwazım, herım. Mın ew pır mijûl kır, şerm e."

Ew bû ezê rabûma, nişkêva navbiri da axaftına xwe û pırsi:

- Em ketine xeberdanê, mın nepırsi xwendina te çawan e? Çawa ci bûyi? Em çı dıkarın ali te bıkın?

Mın razibûna xwe got û devtera helbesta nişan dayê.

- Ha, şîera jı dınvısı? -devter jı destê mın girt. Demekê lê nihêri û got,- hela evê bıxwine.

Mın xwend.

- Ya peyê ra ji...

Mın 6-7 helbestê bıçûk jê ra xwendın.

- Na, nıvisarê te da pırisk he-ne, -got,- hevtiya tê, lı mala nıviskarên Ermenistanê êvariya me ye. Tu jı ware, hım tê nıviskara naski, hım jı lı wir şîerekêduda bıxwine. Çıka şayirê me çı dıbêjin.

Usa ez ketime nava refê wan maqûla.

Jı wê rojê heta sala 1990-i, wextê çû ser dılovaniya xwe, 30 salı, bawerki hevtê tunebû ez rasti wi maqûli nehatama. Biraninê pır xweş bı wi va girêdayi ne. Ne ku ez tenê, guhê wi lı ser rewşenbirê me ye wê demê teva bû. Bı destaninê me va şa dıbû, tengasiya da dıgihşte me.

Dı mala xwe da jı, aliyê xwe yikırına zıman, erf-edet, rabûnrûniştandinê miletıyê da nımûne bû. Wextê dıçûyi mala wi, teyê bıgota keti maleke eşirêye qedimi...

Keda wi pır e. Ez pır tıştı jê hin bûm. Xweyê merifeta bılind bû.

Heciyê Cındi Cewari, sala 1908-a lı Qeza Qersê, gundê Emençayirê jı dayka xwe bûye. Wê demê Qers dı bin bandora dewleta Üris da bû.

Guhê ronakbirên me
lı ser her
qewımandınêkê bû,
ku jiyana gel da dıbû.

Wana qımeteki
mezin dıdan xwendın
û pêşdaçûyînê.

Hersal çı jı destê
wan dahat dıkirin,
weki jı ciwanê Kurd
gelek zaningehê
Ermenistanê da
qebûlbın. Dıçûne

cem dersbêj,
profêsor û serokên
zaningeha, navçiti
dıkirin; jı wan hivi
dıkirin, dostaniya
xwe wan ra dıdane

kêraninê... Pey
êntiyamê qebûlbûnê,
idi Yêrêvanê da
cıvaka Kurda teva
zanıbûn çend xort û
keç ketine xwendina
bılind.

Sala 1914-a dest bî şerê Hemdinyayê Ewlin dibe. Cihan lî hev dîkeve. Dewleta Osmanîyê berê şûrê xwe dîde gelê Êrmeni.

Kurdê Êzdi ra ji rojên reş tîn. Ûrisêtê da ji dest bî Şoreşa Oktobêrê dibe. Leşker û qewatên Ûrîsa dîkşîn, dîçîn. Ew war dîmine devê "Roma reş" da. Leşkerê Osmani û Alayên Hemidiyê mina peranya gura dadikutine heremê. Dewleta Tirk Kurdê musulman û Êzdi wura ji radîkîn dîji hev. Êzidiyê Wanê, Surmeliyê, Qersê, gund, mal û milkê xwe dihêlin, ber bî Ermenistanê dîrevîn. Mala bavê Heciyê Cîndi ji dîrevîne Ermenistanê, gundê Elegezê. Jî xelayê, nexweşîya, zulm û qana Tırka qîra evda tê. Jî şeş neferê mala bavê Heci, tek ew û birayê xwe dîminîn. Ew ji sala 1919-a dîkevin sêwixana Amêrikayê, ya lî bajarê Alêksandrapolê (Gumriyê).

Dî sêwixanê da gelek teli-tengiya divîne, heta zîmanê diya xwe ji unda dîke. Nivîskar, derheqa wan sala û rasthatîna xwe bî ulmdarê mezînan Qanatê Kurdo, ku wê demê ew ji sêwîyeke mina wi bû, usa dînivise:

"Sala 1926-a ez ji paytextê Gurcistanê, jî Tîflîsê vedîgerîyame Ermenistanê; êtimxana bajarê Lîninakanê, lî kiderê dîmam. Apê min Têliyê Esed, ku idi lî bajarê Tîflîsê dîma, ez verêdîkîrîm. Lî istasyonê, hema pêşberî me nişkêva dengêki wa bîhist: 'Oro, ro-ryo.' Hinekî jî me wêdatîr yekî soltemîzkîr, lî kîncêd mîne ne êd cî dînhêrî û dîkîr, ku bî min ra xeberde. Bextê xîrab, idi ew çend sal bûn min kûrmancî jî bir kîrîbû, nîzanbû bî paki xeberda. Gava, ku min dengê xwe nekîr, ewî bî laqîrdî çend xebere dîne gotin, çîka çîra

'xwe nagîrîm' pê ra qeberdîm. Apê min wê demê ha-hanga nêzîkî wi bû, çîqas min tê derxîst gotê, wekî 'kûrmancî nîkare xebêrde.' Hêja wi zîlamî halê min fem kîr.. Wê lezê me bî teherekî nasya xwe da hevdu. Ez pê hesyam, wekî navê wi Qanat e, dî mekteba Apo da (Hakob Xazarîyan) dîxwîne û pê ra jî tê wê derê sola temîz dîke, ku çend kapêka qezenc bîke. Wi çaxî te dîgot me herdu cahîla halê hevdu fem kîr û wextê xatîrxwestîn, rêketînê, qe nîzam çawa bû em rabûn çûne dest û rûyê hevdu..."

Bêguman nabe, dîxwîne, gelek ronakbîrên Ermenîyaye paşwextiyê ra, ku ew jî mina wi sêwixanê da bûn, dîbe nas, hevaltiyê dîke û qîrar dîke xwe pêşkêşî pêşdaçûyîn û çanda gelê xwe bîke. Bona mîaserkîrîna wan merema xwe pêwîstî dîbine zîmanê xweyî dê carke dîn hînbê.

Sala 1929-30 lî gundên Qundexsaz û Elegezê dersdîrîyê dîke. Wextekî kîna da hîni zîmanê kurdî dîbe. Paşwextiyê em tev şede bûn, ku zîmanê wi çîqas delal û xweş bû.

Wê demê Yekîtiya Sovyêtê hewl dîda xwe, ku lî welêt dî problêmên paşdamayînê, nexwenditîyê da gavên gîring bavêje; wana çareser bîke. Lî Ermenistanê xebatên gîring dî nava Kurda da jî dahatîne kîrîn. Dî gunda teva da mekteb vebûbûn, bajarê Yêrêvanê da Têxnîkûma Kurdaye dersdarhazîrkîrînê vebû, dest bî weşana rojnama RÎYA TEZE û axaftîna radyoya Yêrêvanêyê bî zîmanê kurdî bûn. Gereke bê gotîna ew kar lî ciyê vala pêk dahat. Kurdên jêhatî, xwendî pîr kêm bûn. Gel halê koçerîyê û nivkoçerîyê da bû; haj çand û kûltûra xwe jî tunebûn. Vê pîrsê da dostên Kurda, ew-

Sala 1930-31-
Heciyê Cîndi, dî
têxnîkomê da dersê
zîmanê kurdî dîde,
rojnama RÎYA TEZE
da serokîya beşê
çandî dîke, tevî
kevanîya xwe,
Zeyneva İbo usa jî
radyoya Yêrêvanê da
xeberbêjîyê dîke.
Ewladê gelî hêja tê
derdîxîst, ku eger
paşwextiyê da karîbe
kêrî pêşdaçûyîna
çand û kûltûra gelê
xwe bîbe, pêwîst e
zanebûnên kûr. Sala
1933-a jî bo
xwendîna doktorîyê
dîkeve
Aspirantûrayê; beşa
lêkolîna zargotînê
dîbîjêre û temamyâ
jîyana xwe pêşkêşî
beravkîrîn, çapkîrîn û
lêkolînkîrîna wê ye
zanyarîyê dîke.

ladê gelê Ermeniya pır alikari dan.

Sala 1930-31- Heciyê Cindi, dı têxnîkomê da dersê zımanê kurdi dide, rojnama RÎYA TEZE da serokîya beşê çandi dîke, tevi kevaniya xwe; Zeyneva İbo usa ji radyoya Yêrêvanê da xeberebîyê dîke.

Ewladê geli hêja tê derdixîst, ku eger paşwextiyê da karibe kêri pêşdaçûyîna çand û kûltûra gelê xwe bibe, pêwîst e zanebûnên kûr. Sala 1933-a ji bo xwendina doktrîyê dîkeve Aspirantû-rayê; beşa lêkolîna zargotîne dibijêre û temamiya jiyana xwe pêşkêşî beravkîrin, çapkîrin û lêkolinkîrîna wê ye zanyariyê dîke.

Saya rûnêrmî, xebathîzî û zanebûnê pîralî lî nava dînya Ermenistanê, ya zanyariyê da tê naskîrin. Hema wê salê ji dibe endam û himdarekî Yekîtîya Nîvîskarên wê Rêspûblikayê. Salek pey ra lî bajarê Moskvayê kongrêya Nîvîskarên Sovyêtê derbaz dibe. Ew qewmandîneke mezin bû nava jiyana wî welatî da. Nîvîskarê dinê eyan tevi kongrê dibûn. Heciyê Cindi ji tevi çend nîvîskarên Ermenî ya bî nav û deng diçe kongrê. Lî wî rasti gelek nîvîskarên tê, bî gelekî ra dibe nas. 30 salî zêdetir ew endamê serokatîya Yekîtîya Nîvîskarên Ermenistanê bû, serokê beşa nîvîskarên Kurd.

Sala 1937-a Yekîtîya Sovyêtê da dest bî rojên giran, zulm û rêprêsiya bûn. Şîpûka Stalinizmê serê bî milyona evdên bê sûc xwar. Neqenca ra meydan vebû. Hebs û lagêr tîje girtî bûn. Evdên am-tam dahatine girtin, gulekîrîn, zar-zêça va unda dibûn. Sibîra sar bî seda, hezar evda ra bû goristan. Kurd ji bêpar neman; hatîne girtin, sîrgûnkîrîn, gelek bê ser-berate çûn, unda bûn, ve-

negeryan. Gelek rewşenbîrên Kurd, yê wê demê ji ketin devê wan rêprêsyân.

Destpêka sala 1937-a dî rojnama KOMÛNÎST da mîqalek çap bû. Sernîvisa wê bû "Cesûsa jî Yekîtîya Nîvîskarên raqetînin". Lî wur dî derheqa Heciyê Cindi da jî dihatê gotin. Çendekî şûnda wî jî jî kar derdixî û 18-ê Adara sala 1937-a dîkîne hebsê.

Ew dihatê gunekarkîrîn bona bîr û baweriyê mîletçîtîyê, bona ku Xalî Celîl Zade, yê "kontrêvolûsyonêr" dî mala xwe da xweyî kîrîbû û xebatê cî kîrîbû (Xalî Celîl Zade Kurdê musulman bû, jî zulma Tîrkan revyabû Ermenistanê), boy pîştgîrtîna Erebe Şemo yê "kontrêvolûsyonêr", boy namê wî tevi Celadê Bedîrxan hene (Heyf, ku ew name hema wê salê hatîne şewitan-din), boy, ku ew serokatîyê Êzdîyan dîke diji Yekîtîya Sovyêtê û şer-şiltaxên din.

Salekê dî hebsê da dîmine û bî pîştgîrtîna hînek rewşenbîrên Ermenî tê efûkîrîn. Pey efûkîrîne ra jî demeke dirêj kar nadîne. Bî navçîtîya nîvîskarê mezin ya Ūrîsa, Alêksandîr Fadêyêv, hîldîne xebatê.

Sala 1940-i Heciyê Cindi, dîsêrtasiya doktrîyê ewlîn, bî tîma "Ker û Kulîkê Sîlêmanê Sîlîvî" xweyî dîke.

Pey salên rêprêsiya ra temamiya ocaxên çand û kûltûra kurdi, ku dî Ermenistanê da hatîbûn damezirandin, tîne dadan. Kar û bar nivci dîminîn. Xebatkarê wan jî hev bela dibîn. Ronakbîrê hêja bêguman nabe, kar-barê xwe bî hêviya rojên ron berdewan dîke.

Mîqala xweye derheqa Heciyê Cindi da prof. Şekroyê Xudo wa dînivîse: "Dî vê dema giran da Heciyê Cindi xebata xwe,

Sala 1959-a dî Akadêmiya Ermenistanêye zanîstiyê da Beşa Rohîlatzaniyê tê damezirandin. Lî wîr Heciyê Cindi 8 sala serokatîyê Koma Kurdzaniyê dîke. Akadêmiya Ermenistanê jî jî bo emekê wî yî mezin dereca Kurdzaniyê da û zanebûnên pîralî bêyî xweyîkîrîna dîsêrtasyayê navê Doktorê Ulmê filologiyê dîdne wî. Zûtîrekê navê profêsorîyê jî distîne.

ya zanyariyê û litêratûriyê va bû berbini, taqet bona çanda me, xwe da ber giranya mezin, weki ocaxên çanda me ne temirîn, bi-gihijne rojên fireh”.

Sala 1941-e hukumata Ermenistanê bi spartina hukumata merkeziyê qirar kir ku Elfabeya Kurdaye Latini biguhezin ser himê Kirili. Ew kar sipartin Heciyê Cindi. Wexteki kîna da wi ew kar pêk ani û Elfabeya nû aliyê hukumatê da hate qebûlbûn. ELIFBA nû bi tipê Kirili seva dibistanê gundê Kurda hazir kir û sala 1946-a da çapkirinê. Bi vê Elifbê, ku heta naha deh cara çap bûye, ne ku tenê zarokê Kurdê Ermenistanê, lê usa ji yê Gurcistanê, rêspublikayên Asiya Navin xwendin û hini nivisandina zimanê dayikê bûn.

Nivê salên 50-i di Ermenistanê da disa rojên xweş seva pêşdaçûyina çand û kûltûra Kurda hatin. Disa dest bi çapkirina rojname RÎYA TEZE, axaftinên Radyqya Yêrêvanêye herroji bûn. Têxnîkûma Kurdaye dersdar hazirkirinê vebû. Heciyê Cindi tevi karê xweyî himli barê van ocaxa ji hilgirt. “Gava sala 1955-a RÎYA TEZE disa destpêkir derket, Heciyê Cindi tevi hogirê xwe, êtnograf û şayirê Kurd Eminê Evdal dersdariya me, xebatçiyên RÎYA TEZE kirin; weki em zanebûna xwe ya zimanê kurdi kûr bikin...” -katibê rojnameyî wê demêyî cawdar prof. Şekroyê Xudo bir tîne.

Sala 1959-a di Akadêmiya Ermenistanêye zanistiyê da Beşa Rohilataniyê tê damezrandin. Li wir Heciyê Cindi 8 sala serokatîyê Koma Kurdaniyê dike. Akadêmiya Ermenistanê ji jî bo emekê wi yî mezin dereca Kurdaniyê da û zanebûnên pirali bêtî xweyikirna disêrtasyayê navê

Doktorê Ulmê filologiyê didne wi. Zûtirekê navê profesoriyê ji distine. Salê 1968-74-a di Fakûltêta Rohilataniyê da ya Unîversîteta Yêrêvanê ya dewletê demekê beşê Kurdaniyê vebû. Profesör Heciyê Cindi li wir lêkisiya zman û edebiyeta Kurda dixwend.

Profêsor Heciyê Cindi, temamyê jiyana xwe pêşkêşî folklorê gelê xwe kir. Bi hezara nimûnê wê berev kir; ji undabûnê xilaz kir, derheqa pirsgrîkên wê ye tevliheve-ne eyan da lêkolîn û izgeriyê giranbaha ji me ra hişt. Sala 1936-a wi û Eminê Evdal FOLKLORA KURMANCA çap kirin. Eva berevoka çavkanîke zargotina Kurdaye nemiriye û çiqas diçe qimetê wê bilindtir dibê. Eva berevoka, hela dema Komara Mahabadê aliyê Qazî Mehmed da bilind hatye qimetkirin.

Folklorzanê eyan bi 5 cildan hikyatê gel (salê cuda), berevoka MESELE ÛXEBEROKÊN Cİ-META KURDA, ku 800 rûpel e (sala 1985-a) neşir kir. Lêkolînê wi ye giranbîha derheqa êposa Dimdimê, tevgirêdanên afrandinên Şekîspir biryarên folklorê Kurda ra, varyantên Rostemi Zal û Koroxli li nav zargotina Kurda da, metodolojiya çêbûna stran, efsane, çirokên mêraniyê, şin û şayê û hwd...

Heciyê Cindi xebatên berbiçav kirye di dereca zmanzaniya Kurdi da, usa ji gelek helbest û kurteçirok nivisîne.

Wextê mirov kirina folklorzanê mezin ra dibê nas, ecêmayî dimîne, ku mirovekî çawa karibûye mirateke ewqas mezin pey xwe bêhêle:

- 15 kitêbên folklorzaniyê û edebiyatzaniyê;
- 12 berevokên zargotinê;
- 7 kitêbên zanistiyê yê pêda-

gogiyê;

- 33 kitêbên dersa;
- 19 berevokên tercema;
- Romana HEWARI... (kurdi, ermeni, ûrîsî)

Kar û barên wi ji aliyê Yekitiya Sovyêtê û hukumata Ermenistanê bi layiqî hatin qimetkirin. Ew hêjayî navê ŞU-XULVAN ÛZANISTIYÊ EMEK-DAR bû, kîjan didane zan-yarê mezine bi nav û deng. Usa ji bi gelek ordên û mîdala va hatye rewakirin. Lê qimetê mezin ew hurmet û nav e, ku wi dilê gelê xwe da hiştiye.

HEWARI kul û jana gelê Kurd e, êşa bi dewr û zemana. Bi jiyana êlekê nivîskar temamyê nakokî û problêmên nava gel da, sebebên bêtifaqî, bindestî û hejariya wi tîne holê û li ber xwende-vana radixe.

Roman li ser qewimandinê bûyî hatiye nivîsar. Nevs û nigarên romanê tev ji mirovên eslî ne, qewm-pîsmamên nivîskar in. Ew bûyêr çawa derbas bûne, çawa qewimîne û çawa hebûne, usa ji bêtêdekîrîn, reng û awazên zêde rokîrye ser kaxêz. Wi, mina çirokbêjeki odan, bi zîmaneki delal, di derheqa kal-bavên xwe; êla Sipka da gili kirye. Heta navê evda, ci û wara, sal û dem ji ne-guestiye. Mirov bê şaşî wê romanê dikare hesavke diroka Kurdên Êzîdî, yê êla Sipka, di dema nivê sedsaliya 19-a heta nivê sedsaliya 20-i.

Bi nûçekê derheqa şoreşgerêkî Şoreşa Oktobêrê, yê eslî xwe Kurd, Fêrik Polatbêkov da roman dest pê dibê.*

Fêrik, dema Şoreşa Oktobêrê Ûrîsêtê, li herema Sibîrê bê ser û berate unda dibê. Xwişka wi, Nûrê Polatbêkova û xizmê wi derheqê da tu tiştî nizanin. Pey

gelek salan ra serokatıya rêspûb-
lika Ermenistanê namekê ji Êr-
sête distine. Niviskarê namê, he-
valê Fêriki berê, niviskareki Êris
e; hêvi dike derheqa kal-bav,
qewm, gund û warên şoreşgerê
mezın da melûmetiya jê ra bîşî-
nîn.

Niviskar wê cawê dike firêta
romanê û diroka kal-bavên Po-
latbêkov ya êla Sipka lî ber
xwendevana vedike.

Sedsaliya derbazbûyi da êla
Sipka, ku eslê niviskar ji jê tê,
dibe du parçe. Malmezına wan,
malbata axa perçeki va diqulibin
ser ola Musulmanyê, xwe dispê-
rın dewleta Osmaniyê û bi hêlan-
dayina dewletê, bira-pismamê
xwe ye ser ola kevn têne xezevê.
Dest bi neheqiyê, zulmê û tiragê-
diya êlê dibe. Qewm-pismam
hev temûl nakin, dikevın qırka
hev, dıbine neyar. Yên ku berê
şin û şayê hev bûn, xal-xwarzi,
ap-birazi bûn, keçê wan malê
hev da bûn, serê xwe lî ber hev-
da didan, nanê hev heram dıkin,
heta xêra bavê hev ji naxwın, dı-
bine "din dijmin"... Gili digihije
qırkırinê. Tev leşkerê Osmaniyê,
bi serokatıya mala axê êrişê dibir-
ne ser Êzdiyên Sipki, ku qırkın.
Jinek diçe pêşiya wan laçka serê
xwe vedike davêje ber piyê wan.
Xireta miletıyê dilê axê da şiyar
dibe, gura zapitê Osmaniyê na-
ke, ji xwestına xwe poşman dibe.

Êzidiyên Sipki dınhêrın idi
wura jiyan nabe, boy parastına ol
û heyitiya xwe, bi zehmet dire-
vın wi warê Qersê, ku bin hu-
kumê dewleta Êris da bû. Wura
ji xwe ra gunda şên dıkin, dijin.

Dewleta Êris aliyê hnek xa-
lên heqê isaniyê da ji dewleta
Osmaniyê pêşdatir û dêmokrati-
tir bû. Wura zulma lî ser evda ya

seva din-mesrefa, miletıyê û zi-
man tunebû. Her kesi karibû aza,
serbest ola xwe bihebenda, eyd-
erefatên xwe derbazkır. Ev
qewlana, bi heqi ji Êzdiya ra xı-
lazbûn bû.

Lê vıra ji zordari û neheqiya
çinovnik-quluxçiyên dewletê,
axa û begên Kurdan lî ser xelqê
sade kêmbû. Vıra ji ruşet, ta-
lan, dızı û xıravi hebûn.

Dewleta Êris mala Emerikê
Polat dike malmezına wan, Eliyê
lawê Emerikê ji dike axê wê êlê,
pêra ji quluxçiyê dewletê. Egit
axayê birayê Eli axê, keçê derg-
isti bi destê zorê direvine. De-
ma revandinê xwişka keçikê tê
kuştın. Seva wi sūci Egit û du
hevalên wi sirgûni Sibirê dıkin.
Hevalek wur ji qewlên sirgûniyê
û serma Sibirê dimire. Halê Egit
axê ji giran dibe, mecbûr dibe
qewlên Êzidityê biteribine û ji-
neke Êris ra bızewice. Du law û
keçek wan ra dibin: Fêrik, Baso
û Nûrê. Egit axa jin û zarokê
xwe va vedigere gundê xwê, Di-
gorê. Cıvaka Êzdiyan jinika xaç-
parêz qebûl nakin. Jinik zarokên
xwe hildide carke dın paşda di-
çe. Wura dê û zarok dikevne halê
xıraw. Egit axa dizewice. Namê ji
Fêrik distine, ku diya wan mır-
ye, zarok bêxweyi mane. Egit diçe
Nûrê û Baso tine. Fêrik, çimku
xwendinê da bûye, wura dimine.
Ew ji havina tê cem bavê, paşê
diçe xwendinê.

Dest bi şerê Hemdinyayêyi
Ewlin û Şoreşên Êrisête dibin.
Qewatên Êrisa ji heremê dıqşın,
dıçın. Ew diminin devê leşkerê
Roma reş û alayên Hemidiyan
da. Rojên reş tên. Êzdi disa ciş-
hti dibin, direvne Ermenistanê,
lî gundên Êzdiyaye pala çıyayê
Elegezê. Rêva qıra wan tê. Lê bi

revê ew xılaw nabın. Xûnxur di-
gihijne gundên Elegezê. Çem bi
xûna evda dıqşe. Eli axê bi cıza-
ret dıkujin. Koka Êzdiya tê. Bi
hezara zarok êtim diminin, nava
wanda usa ji xudanê vê romanê.

Tava Şoreşa Oktobrê dide
Ermenistanê da ji. Êla bındar
disa ser xwe da tê, lê Fêrik Polat-
bêkovê şoreşger usa ji venage-
re...

Ev tiragêdiya kal-bavê xwe,
ku şedeki wê ji niviskar bi xwe
bûye, bi hostati tine lî ber çavên
xwendevana.

Bi keser derheqa axa, beg,
serokeşirên qure, nezan, qafse-
qet, erf, edetên gele bêkêre zi-
yandar û nezani, xızaniya gelê
Kurd da dınvise. Mırov dema
pırsgrêkên romanê da hatine bi-
lındkırın dınhêre, tê bêji yê iro-
yin in; disa ew neyarê xwinrêj
ın, disa nav Kurda da bêtıfaqi,
qebilati, nakoki, nezani, disa rev
û bez, koçberi, penabiri... Ro-
manê da tê gotin, ku xılawiya gel
tıfaq û yekitiyê da ne.

Zimanê romanê xweş û gelê-
ri ye. Bi mesele, metelok, xebe-
rok û stranên gelêri roman hatıye
xemilandın. Her gotinek lî ciyê
xwe da ne, bês şırovekırın, şıret,
temi û sıpartınê zêde, ew ji qi-
metê romanê hê bılind dıkin. Di-
dem, sıfetê romanê usa rınd hati-
ne nigarkırın, reng û rewş usa
baş hatine kışandın tê bêji wêne-
yên çiya, geli, geboz, zozan, gu-
hêr û gundên Kurdan e.

Ev romana delal destanineke
edebiyata Kurdê Sovyête ye. Pê-
wist e her Kurdek wê bixwine.

(*) Ew gotara, ji pêşgotina
romana Heciyê Cindi, Hewari
hatıye girtın. Roman, di meha
Adarê, di nav Weşanên ROJA
NÛ'da hat weşandin.

Dehaka isnat edilen yerler (*)

Dehak, Kawa ve Newroz efsanesi

(...) Acaba sözünü ettiğimiz mezar, Dehak ve onun bir yakınının mezarı mı? Acaba neden halk Dehak adını bu kale ve mezara vermiş? Dehak, Kermanşan ve Kasrışirin arasındaki Şarezor denilen bölgede ölmüş olabilir mi?..

Ebdelrekib Yusuf

Ferawirt oğlu Kiyaksar (Keyxusrew)'in oğlu Dehak'ın bu kale ve şehri kurduğu mümkün mü acaba, yoksa onun zamanında vardı da kendisi ziyaret ettiğinden mi, kendi ismi verilmiş? Acaba sözünü ettiğimiz mezar, Dehak ve onun bir yakınının mezarı mı? Acaba neden halk Dehak adını bu kale ve mezara vermiş?

Dehak, Kermanşan ve Kasrı-

şirin arasındaki Şarezor denilen bölgede ölmüş olabilir mi? Çünkü Diyagonof da, Medya adlı eserinde (s. 563), kapısının üzerinde Mux yani Zerdüştü bir kahinin resmi olan "Dukana Dawid" adlı mağara mezardan söz etmekte ve şöyle demektedir: Öyle görünüyor ki bu mağara Astiyag (Dehak)'ın mezarıdır. Ama bu kanaati nereden, hangi kaynaktan edindiğinden ve elin-

de belge olup olmadığından söz etmemektedir. Bununla beraber bu kanaati kendisinden önceki arkeologların kaynaklarından edinmiş olması uzak bir ihtimal değildir.

Dehak (Zehak-Berasıb-Astiyag-Astaciser-Ezi Dehak-Tiştu-migu-Ehtumgo)'ın, Medlerin son kralı olduğu kesindir. Ve Medlerin başkenti Ekbetan (Hemedan), İsa'dan önce 550 yılında Hahamenili Korşe tarafından ele geçirildiğinde, Dehak öldürülmedi; dolayısıyla Hemedan'dan uzak bir yerde ölmüş olması gerekir. Kürt İbn Helkan'ın "Wefiyat-el Eyani"sinde belirttiği; Dehak'ın oğlu Zur'un Şarezor şehrini kurduğu iddiası gibi, Kürt padişahı Dehak'ın Şarezor (Şehrizur) ile olan bağının gerçekliği de tarihte ve özellikle de İslam tarihi kaynaklarında çok eskilere dayanır. Bazıları da, Sasanili Kubad'ın oğlu Feyruz'un bu şehri kurduğunu söylüyorlar (19).

Aynı şekilde, Kılıksındı "Sıbh-el Eşa (c.4, s. 366)" adlı eserinde konuyla ilgili İbn-el Esir'in "El-Bab" adlı eserinden bazı aktarmalarda bulunuyor. 12. yüzyılda da, Hurmal'ın doğusundaki Serget şeyhlerinin dedelerinden İbrahim-el Hisini bir Kur'anı üzerinde Hurmad yani Hurmal hakkında şöyle yazmaktadır: Mad adında bir padişah, Hurmad'ı Hor adındaki oğlu adıyla kurmuş. Hor yani Güneş sözcüğü, kullanıla kullanıla Zor'a dönüşmüş, o da sonradan Hormal'ın adı olan Şarezor'un bir parçası haline gelmiş. Aynı şekilde şu sözlerde adı geçen yazıda yer almakta: Bu konuda farklı görüşler mevcut olsa da, Dehak'ın Medlerin padişahı olduğunu herkes kabul etmektedir.

Eski kaynakların hiç birin-

de Dehak'ın oğlu "Zur"un adına rastlamadık, ancak Diyagonof'un Midya adlı kitabının 587. sayfasında gayrimeşru bir çocuk olan "Paris" ismine rastlıyoruz. Bu gayrimeşru çocuk Dehak'ın, yani onun bir karısının eski kocasından olabilir. Seyid Sadık'a gittiğimizde, oralı ve Şarezor'un köylerinden birkaç yaşlı, "Dehak 'Newê' kalesinde doğmuş, orası eski Şarezor şehri ve aynı isimle anılan bölgenin merkezi olduğu söylenmekte ve günümüze kadar bu böyle bilinmektedir" dedi ve biz de bu sözleri kaydettik.

Aynı şekilde Surên dağlarının ismiyle Kwirinte ismi benzerlik arz etmektedir. Avesta'nın 15. bölümü "Ramyest"te söylendiği gibi, Dehak (Ejidehak-Zuhak-Ezdehak) geçitvermez Kwirinte dağlarında ibadet için tapınaklar yapmış ve bir dostu gibi Tanrıya, dünyanın yedi kıtasında insan bırakmaması için yalvarmış. Bir araştırmaya göre bu dağların, eski Irak'ın Babil ülkesiyle İran arasında olduğu söylenmekte, bulunduğu gibi burası da Kürdistan'a tekabül etmektedir. Tarih boyunca yer isimleri değiştiğinden, Kwirinte isminin Kwirin ve onunda Surên şeklinde değişmiş olabileceği uzak bir ihtimal değildir. Şayet bunu böyle kabul edersek, bu da hem Dehak'ın Surên dağları, yerleşim yerleri, tapınak ve Dehak şehri ile hem de onun Şarezor şehriyle olan ilişkisi için bir belge olur. Surên dağlarından, araştırmamızın başında ayrıntılarıyla söz etmiştik.

Tarih kaynaklarında yazılanlarla, halk arasında dilden dile dolaşan söylentiler arasında da farklı görüşler mevcuttur. Şarezor bölgesini de imparatorluğunun sınırları içinde tutan Med hükümdarı Dehak, bu eski şehri

Tarih kaynaklarında yazılanlarla, halk arasında dilden dile dolaşan söylentiler arasında da farklı görüşler mevcuttur. Şarezor bölgesini de imparatorluğunun sınırları içinde tutan Med hükümdarı Dehak, bu eski şehri yenilemek ya da genişletmek için oraya gelmiş olabilir; ya da bizzat kendisi de bu şehri kurmuş olabilir. Belki de hükümdarlığı elden gidinece oraya gelmiş ve orada ölmüş olabilir ve söz konusu mağara da onun mezarı olabilir. Çünkü Diyagonof da, Dehak'ın Kermanşan'ın kuzeybatısında - Şarezor'u da kapsıyor- ölmüş olabileceğini söylüyor.

yenilemek ya da genişletmek için oraya gelmiş olabilir; ya da bizzat kendisi de bu şehri kurmuş olabilir. Belki de hükümdarlığı elden gidince oraya gelmiş ve orada ölmüş alabilir ve sözkonusu mağara da onun mezarı olabilir. Çünkü Diyagonof da, Dehak'ın Kermanşan'ın kuzeybatısında -Şarezor'u da kapsıyor- ölmüş olabileceğini söylüyor.

Her ne kadar bu 'mezar mağara' ahımşahım bir yer değilse ve "Dukana Dawıd" ondan daha önemli ve değerli ise de, zaten Dehak öldüğünde padişah değil, esir ve sürgündü ve Med İmparatorluğu da dağılmıştı. Hahamenî padişahı 2. Erdeşir'in Yunanlı sağlıkçısı (Tabibi) Geterziyas'ın 150 yıl sonra Dehak'ın Med imparatorluğunun dağılması üzerine yazdıklarını Diyagonof bildiriyor: "Koriş, Dehak'ı uzaklaştırmak amacıyla emekliliğe sevk etti" (22).

Ancak, Hazar denizinin güneybatısında hüküm süren Gaduşilerin büyük lideri İbar, bir Pıtsak getirip adını Dehak koyar ve onu kızının hizmetçisi olarak götürüp bir çöle salar, o da derbeder olup açlıktan ölür (23).

Böyle bir durumda Newê'deki böyle bir mezar, Dehak'ın ömrünün son yıllarının şart ve koşullarına daha uygun düşer. Çünkü "Dukana Dawıd" adlı mağara mezar daha fazla zaman ve masraf gerektiriyordu.

Kürt şari Kani (Qani) Newê ve diğer bazı Şarezor köylerinde kalmış ve bir şiirinde Newê ile Dehak'tan sözeder. Newê yerlilerinin anlattığını göre Qani, Dehak'ın mezarının Newê yakınlarında kuzeye düşen ve üzerinde su kanalı da bulunan Afwan (Afewian) adlı dağın yamacın-

daki eski bir mezar olduğunu söylüyordu. Qani de bunu yaşlı birinden öğrenmiş olabilir, ama eğer Dehak'ın ölümü Gıtsiyas'ın söz ettiği gibiyse, Şarezor ya da Kermanşan'da ölmüş olması uzak bir ihtimaldir. Çünkü, Herkaniler bölgesi Hazar (Mazenderan) denizi taraflarına ve Kurdistan'ın dışına düşer. Her ne kadar Diyagonof, ne Gıtsiyas'ın görüşünü doğruluyor, ne de kendi görüşünü belgelere dayandırıyor da, şöyle diyor: "Dukana Dawıd adlı mağara, Astiyag (Dehak)'ın mezarı olabilir". Şu anda biz de Dehak, Şarezor ve sözkonusu mezar, kale ve şehri meselesini kanıtlamış değiliz, ama yakın bir zamanda kanıtlanması da uzak bir ihtimal değildir.

Günümüzde Dehak'ın adı yalnızca zulm ve zorbalığa bulanmış değil, aynı zamanda zorbalık ve zalimliğin de adresi olmuş. Tabi bu görüşler o dönemin tarihçilerinin görüşleriyle de çakışmıyor ve Dehak döneminin Babil hükümdarı Nabunid, Herodot ve Gıtsiyas'ın görüşleri gibi doğru değildir.

Herodot şöyle yazmaktadır: Dehak dahil, Med ileri gelenleri ve hükümdarları zayıf ve güçsüzdüler, ama halk toplulukları ve köle sahipleri onları desteklemiş. Dehak siyasetini belirlerken, Muğların (Mux) -yani Zerdüşt dininin ileri gelenleri- nasihatlarına kulak vermiş, çünkü halk da onların sözünü dinlemiş. Ama Dehak'ın, kızı Amit Tiday'ın kocası olan Aspitam'ı kendisine yardımcı yapması birçok insanın hoşuna gitmedi. Baba tarafı Farısların Hahamenî boyundan olan Dehak'ın kızı Mandan'ın oğlu olan Koriş, Dehak'ın yanındaydı. Bir ara babası Kebucı'nın yanına gitmek için

Kawa ismi, Med padişahı Keyhusrev'in oğlu Dehak dönemine yakın eski kaynaklarda geçmiyor, Kawa "Harpag"ın kendisi, ya lakabı ya da Kürtlerin esaretine ve iktidarın Farısların eline geçmesine neden olmuş hiyanet ve kötülüğün ortaklarından birinin adı olabilir. Onun için Farıslar yalan, dolan ve hile ile Dehak'ı karalamak ve onu en zorba hükümdar gibi göstermek istediler. Bize göre bu Farıslar'ın suni bir planı ve Medlere (Kürtlere) kaşı yürüttükleri psikolojik bir savaştır.

ondan izin ister, Dehak izin ver-
mekte tereddüt eder, ama Muxlar
isteyince izin verir.

Koriş kendisine karşı başkal-
dırınca da, Dehak o Muxları öl-
dürür. Bu arada Dehak orduları-
nın Genel Komutanı Harpag da,
kendisine ihanet eder ve Koriş
tarafına geçer. Dehak'la Koriş
arasındaki savaş üç yıl sürer.
Med İmparatorluğunun başkenti
Ekbatan, Koriş'in eline geçince
Dehak saklanır. Ama Koriş onun
kızları ve akrabalarına işkence
edeceğini söyleyince, gelir tes-
lim olur. Bu arada Dehak'ın Har-
pag'a; "Sen Med halkını ellere
tutsak ettin ve onların boyundu-
ruğu altına aldın", dediği rivayet
edilir.

Herodot, Harpag'ın çok akıl-
sız ve acımasız biri olduğunu
söyler. Bu konuda oldukça geniş
bir bilgiye sahip olan büyük ta-
rihçi Diyagonof da, 30 yıldan
fazla hüküm süren Dehak, ko-
mutanlarının beceriksizliği yü-
zünden hiçbir yeri işgal edemedi,
yani hiçbir ülkeye saldıramadı,
diyor. Bu durum da komutanla-
rın eline hiçbir ganimetin geçme-
mesine neden olmuş ve bu yüz-
den hükümdarlarına düşman ol-
muşlar, diye ekler. Harpag'ın kö-
tülüğünün ve Dehak'ın çevresin-
dekilerin ondan hoşnutsuzluğu-
nun gerçekliği ve temeli, Diya-
gonof'un aktardığı şekildedir
(24). Harpag'ın Med halkı ve
imparatorluğuna ettiği kötülük
bu yüzdendir.

Kawa ismi, Med padişahı
Keyhusrev'in oğlu Dehak döne-
mine yakın eski kaynaklarda
geçmiyor, Kawa "Harpag"ın
kendisi, ya lakabı ya da Kürtlerin
esaretine ve iktidarın Farsların
eline geçmesine neden olmuş hi-
yanet ve kötülüğün ortaklarından
birinin adı olabilir. Onun için

Farslar yalan, dolan ve hile ile
Dehak'ı karalamak ve onu en
zorba hükümdar gibi göstermek
istediler. Bize göre bu Farslar'ın
suni bir planı ve Medlere (Kürt-
lere) kaşı yürüttükleri psikolojik
bir savaştır. Onlar, Kürtleri de
hükümdar olma ve hükmetmeyi
beceremediklerine ikna etmek
için, Med padişahını böyle kü-
çük düşürmek istediler. Farslar
bu hikayeyi, özellikle kutsal dini
kitap "Awesta"da da yazdılar, bu
hile ve dolanlarla Dehak'a ve
onun amaçlarına karşı psikolojik
saldırıları güçlendirdiler. Böyle-
ce İslam dönemine, hata günü-
müze kadar Kürt halkının aklını
çelmek istediler ve bugün dahi
bu tür saçmalıklar Medlerin son
padişahına ve onun Kürtler ara-
sındaki hükmüne karşı yaymak
istemektedirler.

Awesta'nın 5. yıştı olan Yıştı
Aban'da yazıldığına göre: "Za-
limliğiyle Babillerle kıyaslanan
Ezidehak, dünyanın yedi kıtası-
nın insanlardan arındırılması için
tanrı "Aban"a adak adadı, ama
İzed Dehak'ın duasını kabul et-
medi ve onu kovdu. Feridun da,
Deylem ve Geylan (Pihnavır ü
Rine)'da Anahita için ibadet yer-
leri yapmış ve ibadet etmiş. Ezi-
dehak "Ehriman"ları çağırdığından
dünyayı yıkmak istiyordu.
Aynı şekilde, "Zamyadist" yani
Awesta'nın 19. yeştinde de, Ezi-
dehak insan sıfatından çıkarılmış
ve üç burun, üç baş, altı göz ve
binbir hile ve dolanı olduğu ya-
zılmış. Ve onun yani Ezidehak
(Spitiwrey)'in Cemşid'i öldür-
mesi için gönderildiği, ancak
Ahuramazda'nın ateşinin onu
koruduğu ve zor bela Ahuramaz-
da'nın, yani Büyüktanrı'nın De-
hak'ı münasip ve işiğinden uzak
bir yere götürdüğü yazılır. 17.
Yışt (Ert İşt)'te yine Dehak'tan

Sonra Sasaniler bir
deri getirmişler ve
buna da Kawa'nın
Dehak'a karşı
ayaklanması
sırasında kullanılan
bayrak süsünü
vermişler. Bu sahte
deriyi de sonradan
büyük Sasani
devletinin bayrağı
yaptılar ve etrafını da
cevherle nakışladılar.
Böylece Kürtlere
karşı yürüttükleri
psikolojik savaşı
uzatmak ve bir daha
kendilerini devlet ve
hükümdarlığa layık
görmemelerini, böyle
bir şeye teşebbüs
etmemelerini
sağlamak istediler.
Bu yalan artık Kürtler
arasında da, doğru
olarak kabul
edilmiştir.

Newroz bayramının da, Dehak'ın hükümdarlığına son verilmesi olayıyla bir ilişkisi yoktur, büyük bir ihtimalle bu bayram Dehak'tan önce de Kürtler arasında yaygın olarak kutlanmış olabilir. Bu bayram baharın başlangıcı, kışın dondurucu soğğundan kurtuluşun bayramı, doğanın yeşermesinin müjdecisi, toprağa bet ve bereketin düştüğü gün olarak Ortadoğu halkları arasında kutlanmıştır. Eski Mısır'da bile, bu bayram Şine Helmijin (İd Şım-el Nisim) adıyla kutlanmış ve Mısırlılar o gün yarılarına ekmek ve yumurta alarak kırlara çıkmış ve bayram yapmışlar.

olumsuz olarak söz edilir. Awesta'da Dehakın üstüne gitmesi, öldürmesi ve padişahlık tacını ondan alması için Feridun açıkça korunmuş ve kollanmıştır (25).

Şüphesiz bu Yeştlar Awesta'nın orjinal yeştlarından değil, bunun ispatı da Dehak'ın Zerdüş'ten çok sonraları bu

Yışt'lerde yer aldığıdır. Awesta'nın uzmanları da, "Bu gataların sadece 17'sinin Zerdüş'te ait olduğunu, çünkü onun gatalarının yazış stili ve lirizminin diğerlerinden farklı olduğunu" özellikle belirtiyorlar. Bilindiği gibi, önceden Awesta'da yer almayan birçok şey, 1. Şahpur'un

emriyle yer almış. Sonra Hirde (Xırde-tahrif edilmiş) Awesta da, Azer Pad Mihrasindi tarafından bulunmuş ve 2. Şahpur zamanında (M.Ö: 379-309) Avesta'ya ilave edilmiş. Zerdüş'ti birçok din adamı bunu kabul etmemiş ve karşı çıkmıştır.

Sonra Sasaniler bir deri getir-

M.Ö. 3000 yıllarında, Sümerler döneminde de Baharın Başlangıcı bayramı vardı. Onlara göre, tanrı "İştar"ın kocası ya da sevgilisi Dumuz (Temuz), baharın başlangıcında 6 aylık bir süre için yeraltı dünyası (El-Alem-el Esfel)'ndan gelir ve aşk tanrıçası "İştar"la birleşir. Bu olay ilahi evlilik (El-Zewac-el İlahi) olarak bilinir, yerin bet ve bereketinin çoğalmasına, otların ve ağaçların yeşermesine ve ziraatın bol olmasına neden olduğuna inanılırdı.

mişler ve buna da Kawa'nın Dehak'a karşı ayaklanması sırasında kullanılan bayrak süsünü vermişler. Bu sahte deriyi de sonradan büyük Sasani devletinin bayrağı yaptılar ve etrafını da çevherle nakışladılar. Böylece Kürtlere karşı yürüttükleri psikolojik savaşı uzatmak, bir daha kendilerini devlet ve hükümdarlığa layık görmemelerini ve böyle bir şeye teşebbüs etmemelerini sağlamak istediler. Bu yalan artık Kürtler arasında da, doğru olarak kabul edilmektedir.

Zerdeşt tek tanrıya inanan bir peygamberdi ve sadece Ahuramazda'ya tapınmayı buyurmuştur. Bir dönem ilk Ariler onlarca tanrı yapmışlardı, belki onun için bu tanrıların isimlerini de Awesta'ya koymuşlar ve yeniden kutlamışlar. Bu sorunu şimdilik burada bırakıyoruz, çünkü kaynaklarda bundan uzun uzadıya söz etmiş iz.

Newroz bayramının da, Dehak'ın hükümdarlığına son verilmesi olayıyla bir ilişkisi yoktur, büyük bir ihtimalle bu bayram Dehak'tan önce de Kürtler arasında yaygın olarak kutlanmıştır. Bu bayram baharın başlangıcı, kışın dondurucu soğğundan kurtuluşun bayramı, doğanın yeşermesinin müjdecisi, toprağa bet ve bereketin düştüğü gün olarak Ortadoğu halkları arasında kutlanmıştır. Eski Mısır'da bile, bu bayram Şine Helmijin (İd Şim-el Nisim) adıyla kutlanmış ve Mısırlılar o gün yarılarına ekmek ve yumurta alarak kırlara çıkmış ve bayram yapmışlar. Onlar, önceleri yer ve göğün yumurta gibi tek parça olduğuna ve sonradan birbirinden ayrıldığına inanırlardı. Kuran-ı Kerim'de de, söylendiği gibi; "Kainat-el semawat vel Erd ritqen Fiftiknahe-

ma", yani önceleri yer ve gök tek parçaydı, sonradan onları birbirinden ayırdık", düşüncesine inanıyorlardı.

MÖ 3000 yıllarında, Sümerler döneminde de Baharın Başlangıcı bayramı vardı. Onlara göre, tanrı "İştar"ın kocası ya da sevgilisi Dumuz (Temuz), baharın başlangıcında 6 aylık bir süre için yeraltı dünyası (El-Alem-el Esfel)'ndan gelir ve aşk tanrıçası "İştar"la birleşir. Bu olay ilahi evlilik (El-Zewac-el İlahi) olarak bilinir, yerin bet ve bereketinin çoğalmasına, otların ve ağaçların yeşermesine ve ziraatın bol olmasına neden olduğuna inanılırdı.

Dumuz, otların yeşermesini, toprağın bereketini ve hayvanların yaşamını tayin eden bir tanrıydı. 6 ay sonra yine Dumuz yeraltı dünyasına (Ölülerin dünyasına) döner, çünkü İştar ona darılır ve onu geri gönderir. Tabi o dünyaya giden bir daha dönmeyiz, ama İştar öbür dünyanın tanrısı olan kızkardeşi "İrş Kigal" ile anlaştığından, o da her yıl Dumuz'un yeryüzüne geri dönmesine izin verir ve onun yerine "Dumuz"un kızkardeşi "Gıştın Ena"yı tayin eder ve öbür dünyada kabul eder.

Sümer ve Babil yazılarında yazıldığına göre, Tebakır "Mukaddime fi Tarih-el Hedarat-el Kadim" adlı kitabı, s. 334-35'te aktarıyor: "Toprak ürünleri (Hibubet-el Erd)'nin kutsanması, buradan diğer Mezopotamya halkları arasında yayılmıştır".

Bu efsane, tanrı "Adonis" ve tanrıça "Afrodit" üzerine söylenmiş olan Yunan efsanesi "El-Ehrik" in de temelini oluşturmaktadır. Corc Kontino, "El-Hayat-el Yewmiye fi Bilad Babil we Aşur" adlı kitabının, 474. sayfa-

sında, "Babillilerin yeni yıl bayramı aslında doğal bayramlarının en büyüğüdür ve bahar mevsiminin Nisan ayında kutlanır", der. Üzerinden çok zaman geçtiğinden de, dualist bir özellik edinmiş, yani doğanın canlılar karşısındaki acımasızlığı ölüme, yani kışa, bolluk ve bereketi de yaşamın canlanmasına, yani bahara dönüşmüştür.

Bu bayram 12 günmüş ve bir çift tanrı ya da kâhin için kutsal evlilik (El-Zewac-el Mukaddes) bu zamanda olmuş. Aynı kitabın 408. sayfasında da deniliyor ki: "Doğaperestliğin tohumunun tanrılarının biri Dumuz, 'Şara, Nıngırsu ve Ninkızıde' gibi bir tanrıydı". Corc Röy, "El-Irak-el Kedim" adlı kitabının 132. sayfasında Dumuz ve İştâr efsanesinden söz eder ve şöyle der: "Tohum ve berekete tapınma, yeni taş devrinde, yani "El-esr-el Heceriyet-el Hedis" (M.Ö: 10-4 000 yılları arası), Yakındoğu halklarının tümünde mevcuttur.

Biz de onun için diyoruz ki; toprağın ekilmesi ilk defa, Süleymaniye vilayetinin Bazıyan sıradağlarının güneyindeki Çermo köyünde gerçekleşmiş ve oranın yerlileri 9 bin yıl önce anatanrıça (İlahet-el Um) için, hamile ve memeleri bereketli bir heykel dikmiştir. Bu da, Irak'ın merkezine ve güneyine insanların yerleşmesinden yaklaşık 1500 yıl önce gerçekleşmiş. Sonra anatanrıçaya tapınma düşüncesi orada da yayılmış. Bazı arkeologlar bu olayı din düşüncesi, ilk tanrıça ve daha birçok şeyin; "El-Hısb" toprağın bereketi, tahıl ve zırai ürünlerin başlangıcı olarak kabul ediyorlar. (Te Baqır, muqedime fi tarîx el-hedarat el-qedime, s. 195-200).

Şayet, baharın başlangıcı

şenliği (Newroz) ile toprak üretimini, zırai ürünler ve her iki tanrı (İştâr ile Dumuz)'nın birleşmesini birarada sayarsak da, yine bu tür kutsamalar her ülkeden önce Kürdistan'da ortaya çıkmış ve sonra başka ülkelere yayılmıştır. Daha sonra anatanrıça ve tapınağını Irak'a götürmüşler ve bu şekilde orada da köyler kurulmuştur. Birçok yerde bulunan toprak heykeller, M.Ö. 6000 yıllarının sonu ya da 5000 yıllarının başlangıcında, yani Kürdistan'dan Irak'ın içlerine doğru gerçekleşen ilk insan göçünün gerçekleştiği döneme tekabül etmektedir.

Bu olayın, eski Sümer, Akad ve Babillilerin baharın başlangıcında bahar bayramı olarak kutladıkları toprak üretimi, ilahi birleşme (Zegmug) bayramı olması muhtemeldir. Aynı zamanda Newroz'un da, İsa'dan önce 1200 yıllarında, Arilerin İran ve Kurdistan'a ilk büyük göç dalgasına denk düşen bu bayramdan esinlenerek kutlamaları uzak bir ihtimal değildir. Baharın başlangıcı olan ve Dehak'tan 2000 yıl yada daha uzun bir süre önce kutlanan bu bayram, Kürdistan'da Newroz adıyla olmasa da kutlanmış olabilir. Yine Sümerler vasıtasıyla ya da daha sonra Babilliler'de yılbaşı ve sonbaharın başlangıcı sayılan, gece ve gündüzün eşitlendiği "El-İtidal-el Herifi" -onlardan önce Sumer ve Akadlarda yılbaşı sayılırdı-, M.Ö. 1895-1594 yılları arasında onlar aracılığıyla Kürdistan'a ulaşmış da olabilir. Bu tarih sonradan baharın başlangıcı sayılan gece ve gündüzün eşitlendiği "El-İtidal-el Rebii"ye dönüşmüş olabilir. Böylece baharın başlangıcı "Birc-el Sewre" Boğa burcundan yılın mevsimlerinin geri-

Şayet, baharın başlangıcı şenliği (Newroz) ile toprak üretimini, zırai ürünler ve her iki tanrı (İştâr ile Dumuz)'nın birleşmesini birarada sayarsak da, yine bu tür kutsamalar her ülkeden önce Kürdistan'da ortaya çıkmış ve sonra başka ülkelere yayılmıştır. Daha sonra anatanrıça ve tapınağını Irak'a götürmüşler ve bu şekilde orada da köyler kurulmuştur. Birçok yerde bulunan toprak heykeller, M.Ö. 6000 yıllarının sonu yada 5000 yıllarının başlangıcında, yani Kürdistan'dan Irak'ın içlerine doğru gerçekleşen ilk insan göçünün gerçekleştiği döneme tekabül etmektedir.

ye doğru sayılması "Tekhikır-el Fisul" ve dünyanın güneş etrafında dönmesine göre, güneş sonra Terazi Burcuna "Birc-el Heml" girer. Bazılarına göre; Balık Burcu "Birc-el Hut"ndan sonra, 25 yıl 800 gün sonra gece ve gündüzün eşit olduğu nokta tekrar eski haline döner. Asurlular da Babillilerin kullandığı ve yılın başlangıcını Nisan'ın başı sayan takvime göre hareket ettiler (27).

Şimdi de Yezidi Kürtleri yeni yılı doğu takviminin Nisan ayının başı sayılıyor, ama bu ayın ilk çarşambası, onların en büyük bayramıdır ve mali yılın başlangıcına kadar da yumurta bu bayramın en kıymetli armağını sayılır. Kürdistanın yerlileri, Medlerin iktidarından önce bu yeni yıl takvimini Babillilerden almış olabilirler ve Yezidiler de bu bayramı bu güne kadar korumuş olabilirler. Bugün aynı zamanda baharın başlangıcı bayramıdır da.

Ariler'in yeni yılı, asıl memleketlerinde ve İran ile Kürdistan'a ilk büyük göç dalgalarından önce, Yengeç Burcu (Birc-el Seretan)'nın başlangıcına teka-bül eden yazın başlangıcıydı. Onların bölgeye gelişinden sonra bir başka olay, onların yeni yılını sonbahardaki gece ve gündüzün eşitlendiği "El-İtidal-el Herifi" günü ve eylül ayına erteletmelerine neden olabilir. Farsların Hahamenî devleti zamanında (Ehmini, MÖ 550-331), yani Medlerden sonra da yine bugün onların yeni yılıydı ve "Mihrigan" festival, tanrı Mitra "Mihr"ın günüydü. Mitra, onların tanrılarının biriydi, onlar ve Kürtler gibi Zerdüş't olan diğer halklar, Avesta takvimini kullanıyorlardı

(Pırwöz ve rıcawınd'e bak, Kawş Rısdhanemirağa, s. 4).

Büyük bir ihtimalle Ariler, Fars ve Medler gibi bu takvimi İran ve Kürdistan'ın asıl yerlilerinden de almış olabilirler. 1983'te Kürt Astroloji rasathanesi "Graw"ı gördüğümüzde, burayı birkaç kez ziyaret ettik ve yaşlılardan edindiğimiz bilgilere göre, yılbaşı 21 Aralık (Kanuni ewel)'ta kutlanır, Newroz baharın başlangıcı sayılır. Gerçekten de, "Rewşenbiri Nîwê" dergisinin 108. sayısında yayınlanan "Gıraw Astroloji Rasathanesi" başlıklı araştırmamızda da bahsetmiştik, Kürdistan'ın birçok bölgesinden insanlar, 20 Aralık'ı yılın sonu sayıyor ve 21'ini de yılın başlangıcı sayıyorlar ve yıldız kümesi "Kopêru" yani Sırya'nın 20'yi 21'e bağlayan gecede batışını da bunun işareti sayıyorlar. Aynı şekilde yabani av hayvanlarının yavru olmasından sonra av mevsiminin başlamasını da buna bağlıyorlar ve 21 Aralık'ı Oğlak Burcu'nun başlangıcı sayıyorlar.

Ancak, yılın başlangıcını 21 Aralık sayan bu takvim hesabı, Kürtler arasında ne zaman ortaya çıkmış bilemiyoruz. Şunu iyi biliyoruz ki, Sasaniler baharın başlangıcı olan Newroz'u yılın başlangıcı yapmışlar. "Daz" ayının başlangıcı yılın başlangıcı oldu (Misteleh eleyha) ve Daz'ın başlangıcı da, 21 Aralık yani iki ayrı yılbaşı ortaya çıkıyor (28). Eğer aslı daha da eski değilse, Kürt takvim hesabının sonuncusundan esinlenmiş olması uzak bir ihtimal değildir.

Eğer böyleyse Newroz, yılın başlangıcı değil, belki Sasani devletinden sonra (Miladi 224-637) bizzat kendileri bu takvimi

Eğer Newroz, yeni yıl olarak değil de Dehak'tan önce bahar bayramı ise, Ariler bu geleneği İran ve Kürdistan'a geldikten sonra bölgenin eski yerlilerinden edinmiş olabilirler ve onlar da, Iraklıların eski Zegmuki Bayramı'ndan esinlenmiş olabilirler. Özellikle de Cristianen gibi birkaç tarihçinin anlattığına göre: Newroz bayramı Zegmuki bayramının bazı özelliklerini taşımaktadır.

değiştirdi ve yılbaşını bahardaki gündüz ve gecenin eşitlendiği güne denk getirdiler. Newroz gününü yılbaşı yaptılar ve belki bugün onların mali yılbaşısıydı da. Cristiansen şunu söylüyor: Kawa, Dehak ve Newroz efsanesinin hiç bir madi dayanağı yok ve Sasanilerin Kawa'nın Dehak'a karşı ayaklandığında kullandığı bayrak dedikleri büyük bayrakları da sahte bir bayraktır. Çünkü, büyük bir deri olduğu söylenen bu bayrak, Sasaniler döneminde kullanılmamış ve "Kawa'nın adıyla andıkları bayrakları da, Emir'in bayrağı anlamına geliyor ve emir de onların padişahıdır. Yazar, aynı zamanda bu konuda Danimarkaca özel bir meseleyi aktarıyor (Cristiansen, İran fi Ehd-el Sasani, r. 202-483).

Aynı zamanda Newroz ismi, Awesta'daki mevsimlik altı bayram ismi arasında da zikredilmiyor, yani eski bir bayramdır. Newroz adı, aslında Awesta olmayan 2. Şahpur (Miladi 309-379)'un "Azırpad Mehraspın-dan" tarafından icad edilen ve birçok efsane ile şiirsel anlatımdan oluşan birçok Zerdüştî din adamının karşı çıktığı "Hirde-Awesta"sında yer almış olabilir (29). Kısacası bu gün Sasani devletinin eliyle yılbaşı olmuş ve bunun Kawa ve Dehak ile hiçbir ilgisi yoktur. O zaman bu bayram baharın başlangıcı da ol-

sa, Dehak'tan önce ya da sonra da olsa ve ya Kürtlere Sasanilerden de geçmiş olsa, Kawa'nın ismi Dehak'la Koriş arasındaki 3 yıllık savaşta da geçmiyor. Eyer Kawa -Gawe- ayaklanmışsa ya da Med hükümdarı Dehak'ın iktidarına son verilmesinde bir rolü varsa da Kürtlere ve Kürt devletine kötülük etmiştir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, kötülük eden Med Orduları Genel Komutanı "Harpag"dır.

Eğer Newroz, yeni yıl olarak değil de Dehak'tan önce bahar bayramı ise, Ariler bu geleneği İran ve Kürdistan'a geldikten sonra bölgenin eski yerlilerinden edinmiş olabilirler ve onlar da Iraklıların eski Zegmuki Bayramı'ndan esinlenmiş olabilirler. Özellikle de Cristiansen gibi birkaç tarihçinin anlattığına göre: Newroz bayramı Zegmuki bayramının bazı özelliklerini taşımaktadır. "Hirde Awesta'da da, Newroz'un yazıdan önce kutlanmış olabileceğine inanılıyor ve Awesta'da da, daha önce belirttiğimiz gibi birkaç kez Ezidehak (Dehak) ismine rastlanmasına rağmen onun Nevrozla olan hiç bir ilişkisine rastlanmamaktadır. Aynı zamanda "Ezi Dehak, Çemşid ve Fereydun" arasındaki siyasi iktidar çekişmesi üzerine yazılan efsanede de onun ismine rastlanmamaktadır. Newroz ismi de, Kürtçe değil Farsçadır.

Bu araştırmayı tamamladığı-

mızda da, sayın Ali Abdulkarim Hememurad, Hilmi Ali Şerifi'nin "Newroz Efsanesi ve Kürdistan'da Newroz" adlı kitabını önerdi. Bu kitabı okuduğumuzda, sayın Hilmi'nin bu meseleyle kafasını çok yorduğunu, ama "Dehak, Astiyak, İhtumigu'nun Medlerin son padişahı olmadığı"nı ispatlamak için fetva aradığını gördük. Dehak ve Kawa'nın Medlerden 100 yıl önce yaşadıklarını söylüyor ve bu savını bazı kaynaklara da dayandırıyor. Ama biz bu görüşü doğru bulmuyoruz. Çünkü sözünü ettiği üç isim de bir kişiye aittir. Arkeologlara ve eski tarih uzmanı araştırmacılara göre de, Dehak Medlerin son padişahıdır. Bundan önce de, Awesta için Haşim Rıda'nın araştırması ve "Pırwêz ve Ricand" adlı kitabına baktık, ama orada da Dehak adına rastlamadık.

Yukarıda saydığımız bütün bu gerçeklere rağmen de Newroz'a eski Kürdistanî bir bayram gibi saygı gösterilmeli, ama bu yaygın, çarpıtılmış anlamıyla değil.

(*) Bu yazı, Abdelrekib Yusuf'un "Surên Dağlarındaki Newê Harabeleri" adlı Kürçenin Aşağı Kurmanci (Soranca) lehçesi ve Arap alfabesiyle yazılmış kitabından, Azad Şatehi tarafından Türkçeleştirildi.

Bir gelenek
ve zorlama
ürünü:

Kemalist yönetim,
Lozan'ın
imzalanmasından
önce de, Kürt
kimliğinin tanınmasına
ve Kürt kültürünün
özgürce gelişimine
ilişkin vaadlerde
bulunmuş ve bu
konuda kimi kararlar
da almıştır. Ancak
Lozan Antlaşması'nın
imzalanmasından
sonra Kemalist
yönetimin, bu
vaadlerini ve
kabullerini gizli plan ve
kararlarla geri aldığını
görüyoruz.

Mehmet Bayrak

“Türkçe sözlü Kürt müziği”

Kürt Kültürüne Dönük Yasaklama ve Asimilasyon Politikası

İttihad ve Terakki Hareketi'nin başlatıp Kemalist yönetimlerin yürüttüğü kültür politikası, başta Kürt kültürü olmak üzere diğer halkların kültürlerinin yasaklanmasını ve bu kültürlere Türk kültürü adına ipotek konmasını öngörüyordu. (Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Bayrak: “İttihat'tan Cumhuriyet'e Aşiret ve Laiklik Politikaları” Deng der. Sayı: 50/1999).

Oysa, Mütareke döneminde

benimsenen Amerikan Cumhurbaşkanı Wilson'un ünlü 14 ilkesinden biri olan Türkiye ile ilgili maddede şöyle denmekteydi: “...Bugün Türk tahakkümü altında bulunan öteki milletlere de mutlak bir yaşam güvencesi ve hiç bir surete incinmeden kendi başlarına gelişmek konusundaki bütün olanaklar verilecektir.”

Türkiye Cumhuriyeti'nin temel taşı olarak kabul edilen 1923 tarihli Lozan Antlaşması'nın 38. maddesi de, bu ilkeye uygun olarak, “Türk Hükümeti'nin köken, ulus, dil, ırk ve din farkı gözetmeksizin tüm Türkiye vatan-

Konuya **“Alevi-Bektaşî Müziği”** açısından yaklaşan araştırmacılar da, Anadolu ve Kürdistan’da aşağı-yukarı aynı müzik coğrafyası ve insan dokusuyla karşılaşmaktadır. Sözgelimi bu konuda bir çalışma yapan araştırmacı **Melih Duygulu**’nun üzerinde yoğunlaştığı ve odaklandığı bölgeler şunlardır: **Adıyaman, Çorum, Erzincan, Antep, Maraş, Malatya, Sivas, Urfa, Tokat, Tunceli.**

daşlarının hayat ve özgürlüklerinin güvence altına almasını” öngörüyordu.

Sözkonusu Antlaşmanın 39. maddesinde ise şöyle deniyordu: *“Hiç bir Türk vatandaşına özel konuşmalarda, ticari ve dinsel yaşamda, basında ya da her türden yayınlarda ya da genel toplantılarda herhangi bir dili özgürce kullanmasında hiç bir kısıtlama getirilmeyecektir. Resmi dilin yanı sıra, Türkçe’den başka bir dil kullanan Türk yurttaşlarına mahkemelerde sözlü olarak kendi dillerini kullanmaları için gerekli kolaylıklar sağlanacaktır.”*

Kemalist yönetim, Lozan’ın imzalanmasından önce de, Kürt kimliğinin tanınmasına ve Kürt kültürünün özgürce gelişimine ilişkin vaadlerde bulunmuş ve bu konuda kimi kararlar da almıştır. Ancak Lozan Antlaşması’nın imzalanmasından sonra Kemalist yönetimin, bu vaadlerini ve kabullerini gizli plan ve kararlarla geri aldığını görüyoruz.

Sözgelimi, Lozan Antlaşması’ndan iki yıl sonra uygulamaya konan 24 Eylül 1925 tarihli Kürdistan’ın sömürgeleştirilmesini öngören **Şark Islahat Planı**’nın 14,15,16,17’nci maddeleri Kürt dilinin yasaklanmasını ve eğitim yoluyla Kürtler’in asimilasyonunu hükme bağlıyordu. 14. Madde, Kürt yerleşim merkezlerindeki *“hükümet ve belediye daireleri ile diğer kurum ve kuruluşlarda, okullarda, çarşı ve pazarlarda Türkçe’den başka dil kullananların Hükümetin ve Belediye-nin emirlerine karşı gelmekle suçlanarak cezalandırılmalarını”* öngörüyordu. Aynı Plan’ın 17. maddesinde, *“Fırat’ın batısındaki illerin bazı kesimlerinde dağınık olarak yerleşmiş olan*

Kuşkusuz, Kürt kimliğinin bir parçası olarak Kürt kültürü üzerinde uygulanan yasaklama, asimilasyon, ve ipotek koyma politikaları, Kürt aydın ve örgütlerince her vesileyle eleştiri konusu edilir. Sözelimi Kürt Hoybun Örgütü'nce 1945 yılında Sanfransisko Konferansı'na verilen **"Muhtıra-Rapor"**un 4. maddesindeki şu belirleme, özellikle günümüzde Kürt kültürü ve Kürt müziği üzerindeki baskı va yasaklar dolayısıyla daha bir anlam kazanmaktadır: **"Türkler, Kürt dilinin kullanılmasını, Kürt giyim-kuşamının taşınmasını, Kürt şarkılarının söylenmesini yasaklamışlardır(...)** Resmi Türk politikasıyla, zararsız halk şarkıları, 'irtica şarkıları' oldu."

Kürtler'in Kürtçe konuşmalarının mutlaka yasaklanması ve kız okullarına önem verilerek kadınların Türkçe konuşmalarının sağlanması" kararlaştırılıyordu.

Yine aynı Plan'ın 15. maddesi, **Türk Ocakları ve Okullar** aracılığıyla Kürtler'in asimilasyonunu; aynı maddenin ikinci fıkrası ile Plan'ın 16. maddesi ise özellikle *"Dersim'in yatılı bölge okulları yoluyla Türkleştirilmesini"* öngörüyordu.

Asimilasyona ve Türkleştirmeye tabi tutulması kararlaştırılan öncelikli bölgenin **Alevi-Kürt** yoğunluklu Fırat'ın batısı olması, konumuz açısından özellikle önemlidir...

Bu plan, 1926 yılından başlayarak uygulamaya konmuş, ancak üst-üste gelen ayaklanma girişimleri yüzünden tümüyle başarıya ulaşamamıştır. Ancak belibaşlı ayaklanmaların bastırılmasından sonradır ki, Kemalist yönetim 1930 yılının başlarında İçişleri Bakanlığınca Kürtler'in yaşadığı bölgelere bir gizli **"Genelge"** gönderir. Şark Islahat Planı doğrultusunda hazırlanıp illere gönderilen bu çok gizli ve önemli genelgenin iki maddesi konumuz açısından son derece ilgi çekicidir.

Genelgenin 9. maddesinde şöyle denmektedir: *"Türklüğe ve Türkçeye pay ve paye vermek, som Türklüğün ve özellikle Türkçe konuşmanın yalnız şerefli olduğunu değil, maddeten kârlı olduğunu da kendilerine doğrudan göstermek."*

Genelgenin 12. maddesi ise konumuz açısından daha da ilginçtir: *"Kıyafetin, şarkıların, oyunların düşün ve toplum geleneği ve göreneklerinin de milliyet ve ırk duygularını daima uyanık tutan ve toplumları geçmişlerine*

bağlayan bağlar olduğu unutulmamalı. Bu nedenle lehçeyle birlikte bu gibi aykırı gelenekleri de fena ve zararlı görmek ve özellikle kötü göstermek, (...) özetle dillerini, âdetlerini ve dileklerini Türk yapmak, Türkün tarihine ve bahtına bağlamak her Türk'e düşen milli ve önemli bir görevdir. (Bkz. M. Bayrak: **Kürtler ve Ulusal Demokratik Mücadeleleri**, s. 508).

Peki, aynı yıllarda belirlenen bir kararla Türk tarihinin ve kültürünün nasıl anlatılması öngörülüyor? Birlikte izliyoruz: *"Türk tarihi, Türk milletine, dünya yüzünde insanlığın doğduğundan beri en asil ve yüksek insan tipini kendi ırkının temsil ettiğini, ufuklarını kendi ırkının zekâ ve yetenek elleriyle açıldığını anlatır. Türk tarihi, Türk milletine, kendi ırkının askerlikte, idarede, siyasette olduğu kadar ilimde, fende, edebiyatta, resim musiki, mimarlık, heykeltıraşlık gibi sanatlarda bile ne kadar eşsiz bir yetenekle yoğunlaşmış olduğunu anlatır."* (Bkz. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti: **Tarih**, IV, 1932, s. 258-259).

Kuşkusuz, Kürt kimliğinin bir parçası olarak Kürt kültürü üzerinde uygulanan yasaklama, asimilasyon, ve ipotek koyma politikaları, Kürt aydın ve örgütlerince her vesileyle eleştiri konusu edilir. Sözelimi Kürt Hoybun Örgütü'nce 1945 yılında Sanfransisko Konferansı'na verilen **"Muhtıra-Rapor"**un 4. maddesindeki şu belirleme, özellikle günümüzde Kürt kültürü ve Kürt müziği üzerindeki baskı va yasaklar dolayısıyla daha bir anlam kazanmaktadır: *"Türkler, Kürt dilinin kullanılmasını, Kürt giyim-kuşamının taşınmasını, Kürt şarkılarının söylenmesini*

yasaklamışlardır.(...) Resmi Türk politikasıyla, zararsız halk şarkıları, 'irtica şarkıları' oldu." (Bkz. M. Bayrak: age, s. 595).

Yukarıdaki 1930 tarihli gizli "Genelge"ye tepki niteliğinde olan bu belirlenme, özellikle konumuz açısından son derece önemlidir.

Yukardan beri vurguladığımız bu kararlar ve uygulamalar dolayısıyladır ki; kültürel gelişimin ivmesi Cumhuriyet tarihi boyunca Kürt kültürünün aleyhine, Türk kültürünün lehine olarak gelişmekte ve bu dönüşüm o günden bugüne süregelmektedir.

■ Türkçe sözlü Kürt müziğinin iki versiyonu

Geçmişte Kürt müziği icra eden nice mahalli sanatçı, Cumhuriyet'ten sonra zorunlu olarak Türk kültürü kulvarına girerken; bu sanatçılar "özü Kürt, sözü Türk" olan üretimlerle kitlenin karşısına çıkıyorlardı. Gerçekten Atatürk'ün döneminden beri Halk Müziğinin en ünlü isimleri, bir anlamda "Türkçe sözlü Kürt müziği" icra eden Kürt sanatçıları olmuş. Bu dönemin ünlüleri ile günümüzün ünlü halk müziği sanatçıları, hemen bütünüyle bu kategoridedir.

"Aşıklık" ve "Ozanlık" geleneği açısından da aşağı yukarı durum aynıdır. "Türk Müziği" üzerinde çalışma yapan başlıca Batılı araştırmacılardan Bela Bartok ile Kurt ve Ursula Reinhard'ın çalışmaları da; Anadolu'da bu geleneği sürdüren "Aşık" ve "Halk Ozanları"nın çok büyük bir bölümünün Kürt kökenli olduğunu ortaya koyuyor. Araştırmacı Ursula Reinhard, bunu doğrudan bana söylediği gibi, "Singer und Poeten mit der Laute/Türkische Aşık

und Ozan" (Berlin, 1989) adlı çalışmasıyla ortaya koyuyor. Düünden bugüne bu geleneği sürdürüp, kitapta yer verilen Aşık ve Ozanlar'ın büyük bir bölümünün Sivas, Maraş, Antep, Urfa, Malatya, Elazığ, Dersim, Erzincan, Erzurum, Kars ve Çorumlu olması ilginçtir.

Çalışmalarını başta İran ve Horasan mistik müziği olmak üzere Doğu müzikleri üzerinde yoğunlaştıran ünlü Fransız Jean During, büyük bölümü Dersim bölgesinden göçmüş ya da göç ettirilmiş olan Albruz ve Horasan Kürtleri'nin müziği ile Anadolu müziği arasında karşılaştırma yaparken, "Türkçe sözlü Kürt müziği geleneği"nin ikinci versiyonu konusunda şu ilginç sonuca varıyor:

"Türkçe şarkı söyleyen ve atalarının dilini bilmeyen Anadolu saz şairleri ve aşıklarının büyük çoğunluğunun aslen Kürt Alevileri oldukları ve Kürt müzik kültürünün mirasçıları oldukları genelde bilinmiyor. Anadolu aşık müziğinin karakteristik özelliklerinden biri, bütün havalarını; Araplar'da Farslar'da olduğu gibi 374'lük tondaki bir gam üzerinden söylemeleridir. Ancak bu özellik, Türkler'de az kullanılan bir özelliktir. Anadolu saz şairlerinin bu çok eski geleneği İran Horasanı'ndaki bakshiler'in (baxşiler) geleneğine paraleldir. Türkçe şarkı söyleyen bu ozanlar, gerçekten de sanat olarak yaptıklarıyla, tümüyle Kürt müziğiyle bağlantılıdır. Gerçekten, amatörce korunan başlangıçtaki repertuarları dışında dörtüzyıldan beri bulundukları topraklara yerleşmiş olan Horasan Kürtleri, Türk şairini ve dilini birleştirip Horasan'ın Türkçe konuşan saz şair-

leri haline gelmişler, bu sayede de mükemmel bir ortak yaşam standardı yakalamışlardır. Bu olay pek de bilinmiyor. Horasan'daki Türk bakshi (baxşi) ve ozanların oluşturdukları büyük ailelerin orijinlerinin Kürt olduklarını ortaya çıkarmak için titiz bir araştırma gerekiyor." (Bkz. J. During: "Kürt Müziği Üzerine Notlar", Özgür Politika Eki, Sayı: 55/1998)

Konuya "Alevi-Bektaşî Müziği" açısından yaklaşan araştırmacılar da, Anadolu ve Kürdistan'da aşağı-yukarı aynı müzik coğrafyası ve insan dokusuyla karşılaşmaktadır. Sözgelimi bu konuda bir çalışma yapan araştırmacı Melih Duygulu'nun üzerinde yoğunlaştığı ve odaklandığı bölgeler şunlardır: Adıyaman, Çorum, Erzincan, Antep, Maraş, Malatya, Sivas, Urfa, Tokat, Tunceli.

Atatürk'ün danışmanlarından Prof. Hasan Reşit Tankut da, Anadolu ve Kürdistan Alevilerinin bağlı bulunduğu şıx, seyyid, pir, dede ve babalar'ın bilimsel deyimle bablar'ın Malatya, Elazığ, Tokat, Dersim, Merzifon ve Suriye'de Lazkiye gibi yerlerdeki Ocaklar'dan çıktığını söyler ki, bu gizli belirleme de, Alevi-Bektaşî Müziği yayılım alanıyla uyum sağlamaktadır. (Bkz. M. Bayrak: *Kürdoloji Belgeleri*, s. 298).

Burada, değişik kaynaklardan giderek verdiğimiz iller dokümünün "Fırat'ın batısı"na rastlayan ve sıkı bir eritmeye tabi tutulan Alevi-Kürt yoğunluklu iller olduğu gözden kaçmamaktadır. Yine Cumhuriyet dönemi boyunca uygulanagelen politikalar sonucu, başta Sivas ve Malatya olmak üzere Kürt kökenli unsurlar önemli ölçüde eriyerek

Türkleştiği gibi, sanatsal üretimde de özendirilen ve kayırılan Türkçe'ye bir akışın olduğu ortadadır...

"Türkü" mü, "Şarkı" mı?

Yasaklama, asimilasyon ve kültürel eritme politikalarının doğal sonucu olarak kavramlar, terimler ve kelimelerde de bir saptırmaya ve yozlaştırmaya gidilmiş. Şu iki küçük örnek bile bu konuda bir bilgi vermeye yeterlidir. 1920'li yıllarda İstanbul Konservatuvarı'nın öncülüğünde yapılan halk müziği ve türküleri derlemeleri başlangıçta *"Halk Şarkıları"* adıyla veriliyordu, ancak bu isim sonradan tümüyle *"Halk Türküleri"*ne dönüştürüldü. Yine bu şarkılarda geçen *"Kürt"* ismi, yerini *"Türkmen"*e bıraktı. *"Kürdün Kızı"*, *"Türkmen Kızı"*na, *"Kürdün Gelini"*, *"Türkmen Gelini"*ne dönüştü. Aynı süreçte *"Halk Dansları"* adlandırması da *"Halk Oyunları"*na çevrildi.

Devlet politikalarının bir gereği olarak Milliyet gazetesi ile Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı'na *"Güneydoğu Eğitim Seferberliği Konserleri"* çerçevesinde Kürdistan'da gerçekleştirilen müzik konserleri, tevriyeli yani ikili bir anlamla *"Şarkı Söylüyoruz"* adıyla yürütülüyordu. Bu uygulama ise, Kürt basını başta olmak üzere çeşitli yayın organlarında eleştiri konusu ediliyordu. Sözgelimi Hêvi gazetesi konuyla ilgili bir yazıyı şu başlıkla veriyordu: *"Asimilasyon politikalarında tam yol ileri: Şarkı Mı Söyleniyor 'Türk'ü Mü?..."* (Hêvi, sayı: 93/1998)

Kürdistan'da Eğitim Süreçleri adıyla bir çalışma yapan araştırmacı Rohat (Alakom), uygulanagelen asimilasyon politikalarının kaynak ve amaçlarını

şöyle koyuyordu: *"Asimilasyon haklı nedenlere dayanmayarak hâkim güçlerin bir ulusu kendi hâkim kültürü içerisinde eriterek, özümleyerek ortadan kaldırma süreçlerinin tümüne denir. Amaç, ezilen halkın ulusal benliğini güçsüz bırakmak, zedelemek, o ulusun dilini, kültürünü, geleneklerini, ulusal kurumlarını, kısacası o ulusun ulus olmasını sağlayan yani başka uluslardan farklılık gösteren tüm değerlerini ortadan kaldırmaktır; yani insanı bir kültürel varlık olarak öldürmek, kendi değerleriyle donatmak, onu kendi istekleri doğrultusunda yeniden eğitmek, kendine katmak olarak bilinen asimilasyon süreçleri, bugün özellikle Türkiye'de Kürt halkını ortadan kaldırmak, tarihin sayfalarından silmek için geliştirilen yoğun çabalar"dır.* (Bkz. agy).

Kavramlarla dayatılan asimilasyonun *"Türkü"* boyutu, İsmail Beşikçi'nin bir değerlendirmesi üzerine geçtiğimiz yıllarda da gündeme gelmiş ve sorgulanmıştı. *Özgür Politika* gazetesinin konuyla ilgili bir soruşturması, *"(Türkü) Mü, (Stran) Veya (Klam) Mı?"* başlığıyla verilmişti. Bu soruşturmada; *"Türkü"* kavramının (Türki)den geldiği ve (Türk'e özgü) olduğu yönünde bir iddianın bulunduğunu, ancak bunun doğrulanmadığını; yine de *Türkü* kavramının etimolojik araştırmasının yapılması gerektiği; Kürtçe'de *türkü*'ye *klam* ve *stran* diyebileceğimizi; ancak bir Türkçe adlandırma olarak bu edebiyat ürünlerine *'türkü'* demekte bir sakınca görmediğimi" belirtmiştim (Bkz. *Özgür Politika*, 13.07.1993).

Gerçekten de, *"Türk"* kavramına Farsça ve Kürtçe'deki (î) aidiyet takısının eklenmesiyle

Ünlü Doğubilimci Clement Huart, yalnız *Alevilik*'in ana öncel kaynaklarından *Zerdüştilik*de değil, bunun devamı olan *Mazdekçilik*'te de müziğin ve müzisyenin önemli bir yer tuttuğunu belirtir: *"Dini ve komünist bir mezhebin kurucusu olan Mazdak, Tanrıyı, Kral Chosroes I (Doğu literatüründe daha çok I. Kavad olarak bilinir MB) gibi tahta oturtmuş, önündeki dört ruhani gücü, Kralın önündeki dört şahsiyete uygun düşecek şekilde tasavvur etmiş. İlk üçü yüksek görevliler, dördüncüsü ise müzisyen."*

Bender: *Kürt uygarlığında Alevilik*, İst, s. 329).

Bu anlamda üzerinde durulması gereken kavramlardan ikisi de, Alevi toplumunun dinsel şarkılarına verilen addır. Türkçe'de bu ezgili dini şarkılar "*Deyiş*" olarak nitelendirilmektedir. Günümüzde *deyiş* kavramının anlamı alabildiğine genişlemiş ve bir dinsel edebiyat türü olmaktan çıkıp, TDK'nun yukarıdaki tanımında da görüldüğü gibi, *halkın ezgi ile söylediği her tür şiirsel ürünü* ifade etmektedir. Oysa Kürt Aleviliğinde bu türün adı "*Ayet*" ve "*Beyit*", *Yezidi Kürtler*'de ise "*Ayet*" ve "*Qawil*"dir. Bu nedenle, Türkçe'de bu tür için geçmişten beri kullanılan "*Nefes*" kavramının kullanılması da uygundur. "*Düvazimam*" ve "*Mersiye*" gibi türler, bunun alt kolları olarak değerlendirilmelidir.

Farsça'dan müzik literatürüne giren "*Saz*" kavramı, esasında "*âlet, çalgı, enstrüman*" anlamlarındadır ve *telli-telsiz, yaylı veya tezeneli, vurmali veya nefesli* her tür çalgı için kullanılmaktadır. Türk Alevilerinde daha çok *bağlama*, Kürt Alevilerinde *tambur*, İran'da ise daha çok *dutar, setar* olarak adlandırılmaktadır. (Bkz. Prof. Mahmut R. Gazimihal: "*Saz*", Türk Folklor Araştırmaları dergisi, Ocak-1961).

Bu araştırmanın tarihi kökenleri konusunda birçok şey söylenmektedir. Ancak 4000 yıl

öncesine dayanan Geç-Sümer ve Babil kabartma heykellerinde, tambur veya bağlamanın önceli sayılan "*lut*" çalan insan figürlerine rastlandığına göre, şu yaklaşım bize de gerçekçi geliyor:

"Mezopotamya'da tarihi kazılardaki bilgilerden, bağlamanın, öyle söylendiği gibi Orta Asya kökenli bir kopuzdan türeme bir şey olmadığı anlaşıyor. Türk araştırmacılar en fazla 2000 yıllık bir geçmişten söz ederken, eldeki verilere bakacak olursak, arada bin yıllarla ifade edilen çok büyük bir zaman farkı var. Türkler'in 1071'de Anadolu'ya gelmelerinden önce burarlarda kimlerin yaşadığını ve bunların kimlerle savaşmış burarlara yerleştiklerini kimse düşünmüyor. Bu savaşmış insanların yerleşik bir düzenleri ve daha ileri bir kültürleri vardı. Bunu, tarihi arkeolojik kazılar da göstermektedir." (Bkz. Ali Alagöz: "*Bağlama ve Şelpe'nin Tarihi ve Kökeni*", Gözcü der. Sayı: 2/98)

Yüzyılın en önemli çalgı bilimcilerinden olan Sachs, "*tarih öncesi dönemlerde ilkel insanların ürettiği primitif çalgıların müzik yapma bilinci ile değil, büyü için kullanıldığını*" söyler. İlk çağlarda ve daha sonraki süreçte müziğin din ile içiçe geçtiği bir gerçektir. Alevi toplumunda ve kimi başka toplumlarda dinsel törenlerin hâlâ müzikli yapılması bu geleneğin bir ürünü olsa gerek. (Sözgelimi Maraş

Alevi Kürtleri'ndeki dinsel töre ve törenler için bkz. Pir Ali Soy-süren: "*Sinemili Aşiretinde Erkân*", Zülfikar Dergisi, Sayı: 21/1997).

Ancak saz çalma tekniği, Anadolu Alevileri arasında bile değişmektedir: *Teke yöresinde yani Burdur, Antalya, Fethiye dolaylarında üç telli cura ile sap üzerinde çalınarak müzik icra edilmektedir. Denizli yöresinde özellikle Zeybeklerde 'dövme' diye adlandırabileceğimiz, parmak uçlarıyla perde üzerinde tellere vurularak çalınmaktadır. Buna karşılık Horasan'da yaşayan Alevi ozanları, sazı 'şelpe ve pençe' tekniğiyle çalmaktadır. Maraş, Dersim, Malatya, Erzincan, Sivas bölgelerinde sıkça kullanılan şelpe tekniğinde, özellikle Elbistan dedelerinin ustalığı ve otantikliği dikkat çekicidir."* (Bkz. A. Alagöz, agy).

■ Sonuç

İşte, yukardan beri irdelemeye ve temellendirmeye çalıştığımız nedenlerle büyük bölümü Türkçe yazmaya, Türkçe müzik yapmaya ve Türkçe ibadet yürütmeye yöneltilmiş olsa da, genelde **Fırat'ın batısındaki, özelde Binboğalar yöresindeki Alevi Kürt** yoğunluklu aşiretler arasında gerek *aşıklar ve halk ozanları*, gerekse dini törenleri yürüten *pirler* aracılığıyla gerek din-dışı *klam ve stran*'lar, gerekse dini *âyet ve beyit*'ler sınırlı da olsa bugün de yaşamaktadır.